

Matilda Javanainen

PUKEUTUMALLA HERRASMIEHEKSI
1920–1930-luvun herrasmiehinen pukeutumisihanne
suomalaisissa miesten pukeutumisoppaissa ja
pukeutumiseen erikoistuneissa lehdissä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Tammikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Matilda Javanainen: Pukeutumalla herrasmieheksi – 1920–1930-luvun herrasmiehinen pukeutumisihanne suomalaisissa miesten pukeutumisoppaissa ja pukeutumiseen erikoistuneissa lehdissä

Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Tammikuu 2022

Tässä tutkielmassa tarkastellaan miesten pukeutumisihannetta 1920–1930-luvun Suomessa. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaista pukeutumisen ihannetta 1920–1930-luvulla ilmestyneet miesten pukeutumisoppaat ja pukeutumiseen erikoistuneet lehdet rakensivat. Samalla tutkielmassa tarkastellaan sitä, millaista mieheyden ideaalia pukeutumisihanteella luotiin. Tutkielman yhtenä tavoitteena on osoittaa, että miesten pukeutuminen on moniulotteinen ja tutkimisen arvoinen ilmiö. Perinteisesti pukeutumishistoriallisen tutkimuksen kentällä miesten pukeutumista ei ole nähty yhtä kiinnostavana ilmiönä kuin naisten pukeutumista, ja miesten pukeutumista suomalaisessa kontekstissa on ylipäätään tutkittu vähän.

Tutkielman lähdeaineistona toimivat 1920-luvulla julkaistut miehille suunnatut pukeutumisoppaat ja 1930-luvulla ilmestyneet miesten pukeutumiseen erikoistuneet lehdet. Aineistoa on analysoitu sisällönanalyttisen teemoittelun avulla eli tutkielmassa on tarkasteltu, millaisia toistuvia teemoja aineistosta on noussut esille. Tutkielman keskeisin ja toistuvuin käsite on herrasmiehen käsite, jota peilataan dandyn käsitteeseen. Dandyismi on tutkielman teoreettinen lähtökohta, johon liittyvää problematiikkaa tutkielmassa käsitellään.

Tutkielman keskeisin tutkimustulos on se, että suomalaisten miesten pukeutumista määrittä 1920–1930-luvulla ilmestyneiden pukeutumisoppaiden ja lehtien mukaan herrasmiehinen pukeutumisihanne, joka oli periaatteessa suunnattu kaikille miehille. Se oli taustaltaan yleiseurooppalainen ihanne, joka sai vaikutteita 1800-luvun Englannissa vallinneesta dandyismistä. Pukeutumisihanteessa korostuikin sen historiallinen luonne. Herrasmiehen pukeutumisihanteen mukaan miesten pukeutumisen piti olla eleganttia, kohtuullista, yksilöllistä, mukautumiskykyistä, tilanteeseen sopivaa, muodinmukaista ja ajatonta. Pukeutumisen oli oltava tyylikästä ja muodinmukaista, mutta samanaikaisesti kohtuullista, sillä herrasmies ei saanut herättää pukeutumisellaan liiallista huomiota. Herrasmiehen oli pukeutumisessaan mukauduttava ympäröivän yhteiskunnan asettamiin rajoihin. Hänen oli osattava valita kuhunkin tilaisuuteen sopivat vaatteet ja tiedettävä, mitkä vaatteet sopivat juuri hänen vartalolleen. Kohtuullisuus olikin ihanteen punainen lanka, ja se heijastui myös pukeutumisihanteen luomaan mieheyskäsitteeseen.

Avainsanat: pukeutuminen, pukuhistoria, mieheys, dandyismi, 1920-luku, 1930-luku

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Kohtuullisuuden, eleganssin ja yksilöllisyyden pyrkimys	5
3. Mukautumiskyvyn vaatimus ja tilanteenmukainen pukeutuminen.....	11
4. Herrasmiehisen pukeutumisihanteen suhde muotiin: muodinmukaisuus ja pukeutumisen ajattomuus	16
5. Yhteenveto	21
Lähteet ja kirjallisuus	24
Liitteet	27
Liite 1. Miesten yksinappirivinen olopuku.....	27
Liite 2. Miesten kaksinappinen olopuku	28
Liite 3. Miesten pukujen käyttöohjeet.....	29
Liite 4. Tilanteenmukainen pukeutuminen.....	30

1. Johdanto

Kirjoitan historian oppiaineen kandidaatintutkielmani pukeutumishistoriallisesta aiheesta. Tutkielmani käsittelee miesten pukeutumista 1920–1930-luvun Suomessa. Tarkastelen, minkälaista pukeutumisen ihannetta aikakaudella ilmestyneet miehille suunnatut pukeutumiseen erikoistuneet lehdet ja pukeutumisoppaat rakensivat. Samalla analysoin sitä, millaista mieheyden ideaalia lehdissä ja oppaissa ilmenevä pukeutumisihanne rakensi.

Tutkimuksen rajauksena toimii 1920–1930-luvun Suomi. 1920–1930-luku oli suomalaisessa yhteiskunnassa modernisaation aikakautta, jolloin myös pukeutumiskulttuurissa tapahtui muutoksia yhteiskunnan muutoksen seurauksena. Ajanjakso myös korosti uudella tavalla ylipäättään kaikkea modernia ja eurooppalaista, mikä synnytti ennennäkemättömän innon muotia kohtaan. Muodista tuli uudella tavalla puheenaihe myös miehille. Rajaukseksi on valikoitunut sotien välinen aika, sillä pääpiirteittäin muotivaihtelut olivat ajanjaksolla suhteellisen pieniä. Toista maailmansotaa voi pitää luontevana rajapyykkinä, jonka jälkeen pukeutumisessa tapahtui muutoksia.

Tutkielmani tutkimuskysymys on: Millaista pukeutumisen ihannetta 1920–1930-luvun suomalaiset miehille suunnatut pukeutumisoppaat ja pukeutumiseen erikoistuneet lehdet rakensivat ja millaista mieheyden ideaalia niissä esitetty pukeutumisihanne loi? Tarkastelen tutkimuskysymystä seuraavien tarkentavien kysymysten kautta: Millaisia arvoja pukeutumisihanteeseen kuului? Miten ihannetta perusteltiin ja mistä ihanne sai vaikutteita? Mikä oli pukeutumisihanteen suhde muotiin? Millaista mieheyttä pukeutumisihanteella luotiin?

Tutkielmani lähdeaineistona toimivat 1920-luvulla julkaistut suomalaiset miesten pukeutumisoppaat sekä Kansalliskirjaston digitoimat miesten muotilehdet 1930-luvulta. Pukeutumisoppaita ovat *Luomakunnan herra – Miehisen pukeutumisen laki- ja ohjekirja*, *Hieno mies – elämäntaidon ja säädyllisyyden oppikirja* ja *Jokamiehen pukeutumistaito*.¹ Kaksi ensin mainittua ovat kokopitkiä opaskirjoja. *Luomakunnan herra* on omistettu kokonaan miehelle pukeutumiselle ja siihen liittyville ilmiöille, joten analysoin sitä kokonaisuudessaan. Sen sijaan *Hieno mies* on yleinen käytösopas. Siitä olen ottanut tarkasteluun vain miesten pukeutumista käsittelevät luvut. *Jokamiehen pukeutumistaito* on puolestaan 12-sivuinen kirjanen, jossa käydään tiivistetysti läpi tärkeimmät pukeutumiseen liittyvät asiat. Sitäkin analysoin tutkielmassa kokonaisuudessaan.

---

¹ Erkki Kivijärvi, *Luomakunnan herra. Miehisen pukeutumisen laki- ja ohjekirja*, 1927; G.H. Theslöf, *Hieno mies: Elämäntaidon ja säädyllisyyden oppikirja*, 2008 [1926]; Mc Barton: *Jokamiehen pukeutumistaito*, 1929.

Muotilehtiä ovat *Miehen muoti* (1932–1935), *Aika ja mies* (1936–1939) ja *Mies ja muoti* (1938–1939). Mainituista muotilehdistä *Miehen muoti* ja *Aika ja mies* ovat Kuusinen Oy:n julkaisemia ja *Mies ja muoti* Helsingin uuden pukutehtaan julkaisema. *Miehen muoti* oli *Aika ja mies* -lehden edeltäjä. Se oli suunnattu enemmänkin ammattivaattureiden ja heidän asiakkaidensa luettavaksi, kun taas vuodesta 1936 alkaen julkaistu *Aika ja mies*, joka jatkoi *Miehen muodin* perinnettä, alkoi profiloitua itseään kaikille miehille suunnatuksi aikakauslehdiksi. Siinä julkaistiin yleistajuisia pukeutumiseen liittyviä artikkeleita ja annettiin pukeutumisneuvoja. Lehdessä julkaistiinkin pukeutumisteeman lisäksi erilaisia artikkeleita, kertomuksia ja esimerkiksi ristisanatehtäviä. Vaikka *Miehen muoti* olikin pääasiassa vaattureille tarkoitettu julkaisu, voidaan sitä käyttää pukeutumisihannetta käsittelevässä tutkielmassa hyödyksi, sillä lehden tarkoitus oli nimenomaan tehdä 1920-luvun pukeutumisoppaissa hahmoteltua pukeutumisihannetta tunnetuksi. Lehti on myös sikäli merkittävä, että se on ensimmäinen Suomessa julkaistu lehti, joka käsittelee miesten pukeutumiseen ja muotiin liittyviä kysymyksiä.² Lehtien osalta analyysi tutkielmassa painottuu *Miehen ja muoti* ja *Aika ja mies* -lehtiin. Myös *Mies ja muoti* -lehti on osana lähdeaineistoa, mutta koska sitä julkaistiin vain vuosina 1938–1939 ja ainoastaan neljä numeroa, painottuu analyysi ensisijaisesti Kuusisen julkaisemiin lehtiin. Nämä lehdet ovat valikoituneet lähdeaineistokseni siksi, että niistä on mahdollista tarkastella nimenomaan miesten muotipukeutumista ja siihen liittyvää problematiikkaa. Kuusinen julkaisi 1930-luvulla myös *Adam*-lehteä, mutta jätin sen tutkielman ulkopuolelle, sillä sitä julkaistiin vain kerran vuodessa ja se oli *Aika ja mies* -lehden ruotsinkielinen lyhennetty versio, jossa oli pääasiassa samoja juttuja kuin *Aika ja mies* -lehdessäkin. Lisäksi huomionarvoista lehtien suhteen on se, että lehdet ovat alkujaan syntyneet osittain julkaisijoidensa kaupallisia intressejä varten. Tämä on otettava tutkielmassa huomioon.

Analysoin aineistoani sisällönanalyysin kautta. Tarkastelen, millaisia toistuvia teemoja aineistoista nousee esille eli hyödynnän tutkielmassani sisällönanalyttistä teemoittelua. Tämä on tutkimusasetelman kannalta hedelmällistä, sillä aineistoni on laaja ja tarkoitukseni on selvittää mahdollisimman tarkasti, millainen miesten pukeutumisihanne oli yleisiltä piirteiltään 1920–1930-luvun Suomessa, koska aiheesta ei ole ennen tehty suomalaista tutkimusta. Teemoittelu tarjoaa mahdollisuuden keskittyä pukeutumisihanteen suuriin linjoihin yksityiskohtien sijaan.

Tutkielmani kiinnittyy osaksi pukeutumishistoriallisen tutkimuksen perinnettä. Pukeutumishistoriallisessa tutkimuksessa lähtökohtana on ajatus siitä, että ihmisten pukeutumiseen kytkeytyy erilaisia merkityksiä, jotka ovat historiallisesti muuttuvia. Vaatteita ei nähdä ainoastaan merkityksettöminä kangaskappaleina, vaan erityisenä symbolisena merkkisysteeminä. Vaatteet ja pukeutumisvalinnat

---

² Kaipainen 2008, 114–115.

esimerkiksi määrittävät ihmisten ja ihmisryhmien status- ja asemaeroja sekä antavat yksilölle sosiaalisen identiteetin. Ne ovat keskeisiä sosiaalisen kontrollin ja vallankäytön välineitä.³ Vaatteet ovat myös keskeisiä sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolien ilmaisijoita. Vaatteiden avulla määritellään sitä, mikä on maskuliinista, mikä on feminiinistä ja mikä on siltä väliltä. Esimerkiksi länsimaaisessa yhteiskunnassa maskuliinisuus on pitkälti liitetty miehen pukuun. Puvulla on korostettu miehisiä pidettyjä alueita, kuten hartioita.⁴ Tässä tutkielmassa tarkastelenkin myös sitä, millaista miehistä sukupuolisuutta vaatteilla rakennettiin tutkimallani ajanjaksolla.

Tutkielman keskiössä on 1920–1930-luvun miesten muotipukeutuminen. Miksi tutkia nimenomaan muodissa olleita vaatteita eikä mitä tahansa vaatteita? Kulttuurintutkija Elizabeth Wilsonin mukaan muoti asettaa periaatteessa rajat kaikenlaiselle pukeutumiselle, jopa sellaiselle, jota ei välttämättä pidetä muodin vaikutuksen alaisena. Usein myös köyhimpien ihmisten vaatteet ovat jonkinlaisia muunnelmia muodinmukaisista vaatteista, ja nekin, jotka yrittävät pukeutua vallitsevan muodin vastaisesti itse asiassa tunnustavat vallitsevaa muoti-ihannetta tekemällä siihen erontekoa.⁵ Tässä tutkielmassa on siis perusteltua tutkia nimenomaan aikakauden vallitsevaa muoti-ihannetta, sillä on tärkeää ymmärtää se perusta, joka on heijastunut aikakauden kaikkeen miesten pukeutumiseen.

Pukeutumisen ja muodin historiaa on tutkittu paljon ja monitieteisesti, mutta pääasiassa naisten pukeutumisen näkökulmasta. Miesten pukeutumisen historiaa on toki tutkittu, mutta kuten tutkija Tim Edwards huomauttaa, miesten pukeutumisen tutkimus on jäänyt marginaaliseen rooliin ja nähty toissijaisena. Taustalla vaikuttaa juurtunut käsitys siitä, että muoti on ensisijaisesti feminiininen ilmiö. Miesten pukeutumisen tutkimusta on myös pitkään määrittänyt käsitys siitä, että miehet olisivat kieläneet suhteensa muotiin, minkä vuoksi miesten pukeutumisen tutkimisessakaan ei olisi varsinaisesti mitään kiinnostavaa.⁶ Kuten sanottu, pukeutumisella kuitenkin rakennetaan esimerkiksi sukupuoli-identiteettiä, minkä vuoksi myöskään miesten pukeutumisen tutkimus ei ole yhdentekevää. Pukeutumisen ja muodin historian tutkimuksessa olisikin tärkeää olla automaattisesti uusintamatta tyypillistä sukupuolittunutta asetelmaa eli nähdä muoti vain naisiin kohdistuvana ilmiönä, kuten tutkija Arja Turunen huomauttaa.⁷

Tutkielmassani olen hyödyntänyt aikaisempaa tutkimusta, joka käsittelee joko yleisesti pukeutumisen historiaan tai tarkemmin miesten pukeutumiseen liittyvää problematiikkaa. Vaikka käsitellenkin aiheitani Suomen näkökulmasta, mukaan on valikoitunut myös paljon ulkomaalaista tutkimusaineistoa.

---

³ Niiranen & Turunen 2019, 13–14; Lönnqvist 2008, 11–14; Wilson 2005, 2–3.

⁴ Edwards 2011, 44–45.

⁵ Wilson 2005, 3–6.

⁶ Edwards 2011, 41–42.

⁷ Turunen 2011, 46–47.

Tälle on kaksi syytä: ensinnäkin miesten 1920–1930-luvun pukeutumista ei ole Suomessa tutkittu oikeastaan lainkaan ja toisekseen aikakauden pukeutuminen on helposti peilattavissa ulkomaalaisiin verrokkeihin, sillä 1920–1930-luvun miesten pukeutumisen muotivaikutteet tulivat ulkomailta. Tutkimuksellisesta mielestä Ritva Hapulin Olavi Paavolaista koskeva tutkimus *Nykyajan sininen kukka: Olavi Paavolainen ja nykyaika* on suomalaisessa kontekstissa harvinainen poikkeus, sillä se käsittelee yhtenä osa-alueenaan myös 1920-luvun miehisyttä ja sivuaa pukeutumistematiikkaa lyhyesti. Kyseistä teosta olenkin tämän vuoksi hyödyntänyt paljon tutkielmassani. Ulkomaalaisesta tutkimuksesta olen puolestaan hyödyntänyt paljon John Potvinin vasta ilmestynyttä monografiaa *Deco Dandy – Desingning Masculinity in 1920s Paris*. Se on laaja ja tuore katsaus 1920-luvun dandyismiin ja miehiseen pukeutumiseen, ja siinä esitetyjä näkökulmia voi hyvin peilata suomalaiseen miesten pukeutumiseen.

Sotien välisenä aikana suomalaisia miesten muotiin keskittyviä lehtiä ja pukeutumisoppaita hallitsi laajalti *herrasmiehen* (joskus englantilaisittain *gentlemanin*) käsite. Erityisesti 1920-luvun pukeutumisoppaissa, mutta myös myöhemmin 1930-luvulla ilmestyneissä lehdissä, käsite toistui jatkuvasti ja toimi eräänlaisena pukeutumisihanteen punaisena lankana. Herrasmiehen käsitteen toistuminen oli tyypillistä myös muille vastaavanlaisille eurooppalaisille miesten pukeutumiseen erikoistuneille lehdille, joita julkaistiin sotien välisenä aikana. Esimerkiksi tšekkiläisen *The Gentleman* -lehden avainkonsepti oli sitä tutkineen Jindřich Tomanin mukaan *herrasmiesmäisyys (gentlemenhood)*⁸. Oikeastaan koko pukeutumisihannetta voitaisiin kutsua *herrasmiehiseksi pukeutumisihanteeksi*, sillä laajassa mielessä koko ihanne palautui herrasmiehen käsitteeseen. Jatkossa käytänkin käsitettä *herrasmiehinen pukeutumisihanne* viitattessani pukeutumisihanteeseen, joka oli vallitseva 1920–1930-luvun miesten muotipukeutumisessa. Herrasmiehinen pukeutumisihanne määrittä, millaisiin vaatteisiin, pukukokonaisuuksiin ja asusteisiin (esimerkiksi hansikkaat, hatut, korut jne.) miesten oli määrä pukeutua ja millä tavalla. Herrasmiehisyden ihanne ei ollut kuitenkaan ainoastaan miesten pukeutumista määrittävä ilmiö, vaan se on mahdollista nähdä myös eräänlaisena laajempaan ihanteena sille, millainen 1920–1930-luvun ihannemiehen kuului olla.

Selvyyden vuoksi tässä yhteydessä on mainittava, että sotienvälisen ajan pukeutumisesta tehdyssä tutkimuksessa käytetään herrasmiehen käsitteen sijaan joskus perustellusti dandyn käsitettä.⁹ Pалаan luvussa kaksi tarkemmin herrasmiehen ja dandyn käsitteisiin sekä niiden eroihin ja yhtäläisyyksiin käsitellessäni herrasmiehisen pukeutumisihanteen historiallista taustaa. Haluan jo kuitenkin tässä

---

⁸ Toman 2015, 23.

⁹ Esim. Hapuli 1995, Potvin 2020.

vaiheessa tehdä selväksi, että olen päätenyt käyttämään tutkielmassani herrasmiehen käsitettä, sillä se on käsite, jota nimenomaan aikalaiset suosivat aikakauden kirjoituksissa dandyn käsitteen sijaan.

Herrasmiehen ja pukeutumisen yhteys oli saumaton. Selkeimmin se, että joku oli herrasmies, tuli näkyväksi nimenomaan pukeutumisen kautta, vaikkakin herrasmies oli lopulta muutakin kuin vain vaatteensa. Esimerkiksi pukeutumisopas *Luomakunnan herran* mukaan huoliteltu ulkoasu tuki miehen sisäistä sivistyneisyyttä ja oli tämän vuoksi merkittävä tekijä herrasmiehisen statuksen saavuttamisessa.¹⁰ Pukeutuminen herrasmiehen ihanteeseen sopiviin vaatteisiin ja asusteisiin oli keino näyttää ulkoisesti muille, että mies oli statukseltaan herrasmies ja samalla erottautua muista miehistä.¹¹ Usein se oli myös keino osoittaa, millainen yhteiskunnallinen asema miehellä oli, sillä historiallisesti herrasmiehin pukeutuminen on yhdistetty vahvasti ylempien luokkien ilmiöksi. Pukeutumisen historian tutkimuksessa onkin muistutettu, että vaatteet ovat läpi historian olleet aina enemmän kuin vain kehon suojaamiseen tarkoitettuja kangaskappaleita; niiden avulla on voitu rakentaa identiteettiä tai tuoda esille ihmisen statusta ja yhteiskuntaluokkaa.¹²

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan, millainen herrasmiehin pukeutumisihanne oli suomalaisten lehtien ja pukeutumisoppaiden mukaan. Tarkastelun keskiöön nousevat erityisesti ihanteeseen yhdistetyt arvot, joita aineistosta nousi esille. Ne ovat eleganssi, kohtuullisuus, yksilöllisyys, mukautumiskyky, tilannetajuisuus, muodinmukaisuus ja ajattomuus. Luvussa 2 käsittelen kohtuullisuuden, tyylikkyyden ja yksilöllisyyden ihannetta. Luvussa 3 tarkastelen mukautumiskyvyn vaatimusta pukeutumisessa sekä tilanteenmukaista pukeutumista. Luvussa 4 keskityn ajattomuuden ja muodinmukaisuuden väliin ristiriitaan. Luvussa 4 tarkastelen lisäksi sitä, millaista mieheyttä pukeutumisihanteella rakennettiin.

2. Kohtuullisuuden, eleganssin ja yksilöllisyyden pyrkimys

Herrasmiehisen pukeutumisihanteen kulmakivi oli tyylikkyys ja huoliteltu ulkomuoto eli eleganssi. Tyylikäs pukeutuminen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että se olisi saanut olla liioittelevaa tai keikarimaista. Pukeutumisopas *Luomakunnan herran* kirjoittajan Erkki Kivijärven¹³ mukaan herrasmiehen oli mielekkäintä noudattaa pukeutumisessaan niin kutsuttua klassillista chic-ihannetta. Sen mukaan herrasmiehen tuli olla niin ulkomuodoltaan kuin käytökseltäänkin ”kohtuullinen, sovinnainen ja

---

¹⁰ Kivijärvi 1927, 7–8.

¹¹ Toman 2015, 24; Potvin 2020, 25.

¹² Turunen & Niiranen 2019, 14.

¹³ Erkki Kivijärvi, joka kirjoitti pukeutumisopas *Luomakunnan herran* (1927) nimimerkillä *Bagheera*, toimi myös 1930-luvulla ilmestyneiden *Aika ja mies* ja *Miehen muoti* -lehtien päätoimittajana ja kirjoitti lehtiin miehiseen pukeutumiskulttuuriin liittyviä artikkeleita. Erkki Kivijärveä voi pitää keskeisenä henkilönä suomalaisessa miesten muotiin ja pukeutumiseen kohdistuneessa keskustelussa 1920–1930-luvulla. Hän otti aktiivisesti kantaa myös muihin aikakauden kulttuuri-ilmiöihin ja on verrattavissa aikakauden kulttuurivaikuttajiin, kuten Olavi Paavolaiseen. Ks. Hapuli 1995, 221.

diskreetisti elegantti” sen sijaan, että hän olisi osoittanut erityistä luovuutta ja omintakeisuutta pukeutumisessaan. Oppaan mukaan herrasmiehen kilpilause olikin: ”Esiinny aina ja joka paikassa huomiota herättämättä!”¹⁴ Ajatustaan Kivijärvi jatkoi vuonna 1938 ilmestyneessä *Aika ja mies* -lehdessä. Kivijärven mukaan herrasmies oli onnistunut pukeutumisessaan silloin, kun häneen ei kadulla kiinnitetty erityistä huomiota.¹⁵

Hieno mies -opaskirjan kirjoittaja G.H. Theslöf oli samoilla linjoilla. Hän muistutti lukijoitaan, että nimenomaan luonnollisuus ja vaatimattomuus olivat herrasmiehisen tyylin tärkeimpiä elementtejä.¹⁶ Usein myös miesten pukeutumisessa erikoistuneissa lehdissä kirjoiteltiin tekstejä, joissa miehiä opastettiin kohtuullisuuteen pukeutumisessaan ja asustevalinnoissaan. Esimerkiksi *Miehen muoti* -lehdessä kirjoitettiin vuonna 1932 miesten korujen käytöstä:

Kuta vähemmän miehellä niitä [koruja] on, sitä parempi. Ne vähäiset korut, jotka hän itselleen suo, eivät aineeltaan eivätkä muodoltaan missään tapauksessa saa olla silmään-pistäviä. [--] Mies, jolla on taipumuksia käyttää silmiinpistäviä koruja, osoittaa omaavansa mahdollisimman huonon maun.¹⁷

Pukeutumisen turhamaisuus yhdistettiin monesti nimenomaan liialliseen asusteiden, kuten korujen, käyttöön. Tästä muistutettiin myös vuonna 1929 ilmestyneessä *Jokamiehen pukeutumistaidossa*: ”Mies ei ole turhamainen. Sen tähden ei pitäisi milloinkaan käyttää huomiota herättäviä sormuksia”.¹⁸

Miehen muotiin kirjoittanut nimimerkki *Scipio* varoitti vuonna 1933, ettei pukeutumisen suhteen saisi ylipäättään kallistua ”muotihulluuden” eli liioittelun puolelle. Artikkelissa asia ilmaistiin varoittavan ja samalla huvittavan esimerkin kautta; muuan nuori ja herrasmiehisestä pukeutumisihanteesta ilmeisen tietämätön mies oli käynyt helsinkiläisellä vaatturimestarilla ja halunnut takkiinsa leveät hartiat ja terävät olkapäät, koska ne olivat muodissa. Vaatturimestari, joka oli itse ilmeisen hyvin perillä herrasmiehisen pukeutumisihanteen kohtuullisuuden pyrkimyksestä, oli tähän leikillä sanonut, että voisi tehdä takkiin olkapäät faneerista (vanerista eli ohuesta puulevystä). Nuori mies ei kuitenkaan ymmärtänyt vitsiä ja suuttui, kun valmista takkia hakiessaan huomasi, etteivät takin olkapäät olleetkaan faneerista tehdyt.¹⁹ Tarina toimii humoristisena esimerkkinä siitä, kuinka mies tekee itsensä

---

¹⁴ Kivijärvi 1927, 9, 16.

¹⁵ Erkki Kivijärvi, ’Gentlemanin miehisyysihanne’, *Aika ja mies*, 1/1938, 4–5.

¹⁶ Theslöf 2008 [1926], 189, 200.

¹⁷ ’Enemmän huomiota pikkuasioihin – herraseni!’, *Miehen muoti*, kevät ja kesä/1932, 12.

¹⁸ Mc Barton 1929, 9.

¹⁹ Scipio, ’Muodin liioittelusta’, *Miehen muoti*, kevät ja kesä/1933, 14.

naurunalaiseksi ja jopa tyhmäksi, ellei ole perehtynyt herrasmiehisen ihanteen mukaiseen pukeutumiseen. Herrasmiehissä pukeutumishanteessa tyylikkyys saavutettiin siis kohtuullisuuden kautta.

1920–1930-luvun Suomessa tyylikkyyteen, mutta samalla kohtuullisuuteen pyrkineen herrasmiehisen pukeutumishanteen juuret ulottuivat 1800-luvun Eurooppaan, erityisesti Englantiin, kuten lehdistä ja pukeutumisoppaissa usein muistutettiin.²⁰ Englannin rooli miesten pukeutumishanteen alkuna oli merkittävä myös muualla Euroopassa sotien välisenä aikana, ja miesten muodin ehdoton keskus olikin Englanti toisin kuin naisten muodin, jonka vaikutteet tulivat pääasiassa Ranskasta.²¹ Tämän toteaa myös Erkki Kivijärvi *Luomakunnan herrassa* kirjoittaessaan ihanteen taustasta.²² Useissa suomalaisiin muotilehtiin verrattavissa olevissa eurooppalaisissa lehdistä siteerattiinkin nimenomaan alkuperältään englantilaisia ideaaleja. Kohtuullisuuden vaatimuksesta kirjoitettiin esimerkiksi ranskalaisessa *Monsieur*-lehdessä ja tšekkiläisessä *Gentleman*-lehdessä.²³ Vuosisadan vaihteessa julkaistuissa itävaltalaisissa miesten pukeutumisesta käsittelevissä lehdistä myös painotettiin, että kohtuullinen pukeutuminen oli nimenomaan englantilainen ilmiö, minkä vuoksi oli suositeltavampaa seurata englantilaisia kuin saksalaisia pukeutumisen ideaaleja, jotka olivat useimmiten liioitellumpia.²⁴ Tässä kontekstissa Suomessakin valinnut pukeutumishanne oli siis hyvinkin kansainvälinen.

1800-luvulla Englannin silloinen yläluokka ja keskiluokka alkoivat keskustella siitä, millainen herrasmies oli olemukseltaan. Yläluokan ja keskiluokan käsitykset poikkesivat toisistaan. Yläluokan herrasmies oli useimmiten eksentrisen, luova, boheemi ja turhamainen dandy, joka ei säästellyt ulkonäkönsä suhteen ja halusi vastustaa kaikkea tavanomaista, kuten porvarillisia perhearvoja. Hän oli usein myös kiinnostunut julkisuudesta, ja moni 1800-luvun dandy olikin oman aikansa ”julkkis”.²⁵ Kun viitataan nimenomaan 1800-luvun yläluokkaiseen ja eksentriseen herrasmieskäsitykseen, käytetään useimmiten käsitettä *dandyismi*. Keskiluokan herrasmies oli puolestaan pidättäytyväisempi ja pyrki käytöksellään ja olemuksellaan enemmän kohtuullisuuteen ja säästeliäisyyteen, siis samaan ”tavanomaisuuteen”, jota yläluokka pyrki vastustamaan.²⁶ Selvyden vuoksi on mainittava, että sanan varsinaisessa merkityksessä dandyismi ei kuitenkaan viittaa tapaan pukeutua vaan enemmänkin

---

²⁰ Esim. Erkki Kivijärvi, 'Pukeutumiskulttuurimme kehityksestä', *Aika ja mies* 2/1937, 6–7; Kivijärvi 1927, 37.

²¹ Paulicelli, 190; Turunen 2011, 199.

²² Kivijärvi 1927, 37.

²³ Potvin 2020, 77; Toman 2015, 25.

²⁴ Kaplan 2020, 7.

²⁵ Kallioniemi 2011, 126–127; Hapuli 1995, 173. Hyvä esimerkki 1800-luvun julkisdandystä on George Bryan ”Beau” Brummell, joka oli ensimmäinen varsinainen dandyismin edustaja. Ks. Hapuli 1995, 173.

²⁶ Welling 1999, 28.

tiettyyn miestyyppiin. Dandyismi ja pukeutuminen liittyvät kuitenkin läheisesti toisiinsa, sillä voidaan ajatella, että mies voi pukeutumisvalinnoillaan ilmentää olevansa dandy.²⁷

Keskustelu herrasmiehen olemuksesta jatkui 1920-luvulle tultaessa. 1920-luvulla keskiöön nousi eronteon tekeminen dandyn ja herrasmiehen käsitteen välillä. Ritva Hapuli, joka on myös sivunnut pukeutumisopas *Luomakunnan herraa* Olavi Paavolaista käsittelemässään tutkimuksessa, toteaa, että oppaan kirjoittaja Erkki Kivijärvi pyrki vahvasti erottamaan herrasmiehen ja dandyn toisistaan. Kivijärven mukaan dandy oli turhamainen, kun taas herrasmies oli tyylikkyudessaan kohtuullinen.²⁸ Dandyismin huonosta leimasta oli tarve päästä eroon. Kuitenkaan 1920- ja 1930-luvun herrasmies ei ole käsitteenä niin yksiselitteinen. Vaikka dandyyn ja dandyismiin yritettiin tehdä aktiivista eronte-koa, oli sotien välisen ajan herrasmies oikeastaan sekoitus 1800-luvun yläluokkaisesta dandystä ja keskiluokkaisesta herrasmiehestä, mikä oli seurausta modernisaatioista ja luokkaerojen hämärty- mistä. Kivijärvi esimerkiksi otti kirjoituksiinsa selviä vaikutteita 1800-luvun maineikkailta dandyis- min edustajilta, mutta muokkasi ihannetta kohtuullisemmaksi ja paremmin nykyaikaan sopivaksi²⁹. Tutkija John Potvinin käyttämä termi *deco dandy* viittaakin nimenomaan modernisaation seurauksena uudistuneeseen dandyismiin.³⁰

Toisaalta asian mutkistamiseksi voidaan väittää, että dandy ei ole koskaan, edes 1800-luvulla, ollut turhamainen. Esimerkiksi Antti Nylénin määritelmän mukaan dandy on enemmänkin mies, joka osoittaa vakavaa kiinnostusta joutavia asioita kohtaan eli pyrkii ymmärtämään turhamaisten asioiden kuten muotioikkujen syvällisemmän luonteen. Tällöin dandy ei siis ole lähtökohtaisesti turhamainen, vaan yksinkertaisesti esimerkiksi pukuasioissa tavanomaista miestä valistuneempi, mikä saatetaan helposti tulkita turhamaisuudeksi.³¹ Myös itävaltalaisen vuosisadan vaihteessa eläneen Adolf Loosin mukaan nimenomaan dandy oli kohtuullinen, kun taas dandyn vastakohta oli liioittelevasti pukeutuva *Gigerl* (saksaksi keikari).³² Käsitteiden välillä on siis jonkinlaista ristiriitaisuutta, ja dandy voidaan tulkita kontekstista riippuen hieman eri tavalla. Suomalainen 1920–1930-luvun tulkinta siitä, millai- nen dandy on, on siis jo lähtökohtaisesti ongelmallinen eikä sotienvälisen ajan herrasmiestä ole täy- dellisesti mahdollista erottaa dandystä toisin kuin esimerkiksi Erkki Kivijärvi ajatteli.

Käytännössä tyylikäs, mutta kohtuullinen pukeutuminen näkyi miesten pukeutumiseen ja muotiin keskittyvien lehtien sivuilla joka numerossa ilmestyvien tyylielitysten muotipiirrosten ja valokuvien

---

²⁷ Nylén 2009, 12–13.

²⁸ Hapuli 1995, 173–174.

²⁹ Kivijärvi 1927, 32–33.

³⁰ Potvin 7–8, 2020.

³¹ Nylén 2009, 12–13.

³² Kaplan 2020, 7.

muodossa. Lehdissä esitellyt uusimmat muotipuvut olivat tyylikkäitä, mutta väreiltään, kuoseiltaan ja leikkauksiltaan yksinkertaisia, kuten kuvista 1 ja 2 näkyy (ks. liite 1 ja 2). Pukukankaiden värit käyttöyhteydestä riippuen olivat usein harmaan-, ruskean- tai tummansävyisiä, ja kuoseissa toistuivat esimerkiksi hillityt raita- tai ruutukuviot. Leikkaukset olivat ainakin näennäisesti suhteellisen yksinkertaisia; 1920–1930-luvulla muotiin tulivat virtaviivaiset ja geometriset puvut, joiden ajateltiin korostavan vartalon miehekkäinä eli viriileinä nähtyjä ominaisuuksia.³³ Esimerkiksi *Mies ja muoti* -lehden mukaan ryhdikkyys, miehekkyyys ja atleettimaisuus korostui 1930-luvun lopun pukujen leikkauksessa.³⁴ Sotienvälisenä aikana ihanteellinen mies olikin vartaloltaan atleettinen, terve, sopusuhtainen ja fyysisesti voimakas, ja miehen ruumis nähtiin tärkeänä elementtinä harmonisen ja kohtuullisen ulkoasun luomisessa.³⁵ Liian lihava tai laiha mies herätti huomiota, ja herrasmiehinen pukeutumisihanne korosti huomaamattomuutta. Kuten kuvista 1 ja 2 näkyy (ks. liite 1 ja 2), niissä esitetyt miehet ovat hoikkia, pitkiä ja leveäharteisia. Useimmiten puku ja sen kantaja olivat ulkonaisesti harmoninen kokonaisuus; puvun kaikki osat sointuivat yhteen eikä mikään itse puvussa tai sen kantajassa herättänyt erityistä huomiota.

Vaikka herrasmiehinen pukeutumisihanne ei suoranaisesti kehottanut miestä pukeutumaan erityisen omintakeisesti kohtuullisuuden pyrkimyksen vuoksi, miehen ei kuitenkaan tarvinnut olla täysin persoonaton tai luopua omasta yksilöllisyydestään noudattaakseen ihannetta.³⁶ Tässä mielessä sotienvälisen ajan miesten muotipukeutumisessa on yhtymäkohtia myös 1800-luvun dandyismiin sikäli, että dandyismin perintönä oli nimenomaan pukeutumisen luovuus ja omintakeisuus. Säännöistä oli lupa poiketa, kunhan pukeutumisen perussäännöt olivat hallussa. *Miehen muoti* muistutti: ”Pukeudu yksilöllisesti samalla kuin pukeudut niin, ettet ole silmätikkuna minkään erikoisuuden takia”.³⁷ Oman harkinnan mukaan oli mahdollista esimerkiksi yhdistellä kuoseja tai leikitellä asusteilla.

Toisaalta yksilöllisyydellä viitattiin ennen kaikkea pukeutujan henkilökohtaisiin fyysisiin ominaisuuksiin, kuten vartalon muotoon, jotka vaikuttivat puvun valintaan. Kuten edellä mainittiin, 1930-luvun Euroopassa ihanteellinen mies oli vartaloltaan atleettinen, urheilullinen ja terve ja hän oli useimmiten nuori. Tosiasiassa kaikki miehet eivät kuitenkaan mahtuneet tähän muottiin. Yksilöllisyyden korostaminen tarkoittikin usein sitä, että miehen henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten ruumiinrakenne ja ikä otettiin huomioon puvun ja asusteiden valinnassa. Esimerkiksi *Jokamiehen pukeutumistaito* kehotti miestä huomioimaan ihon sävyn vaatteiden valinnassa. Sen mukaan vaaleille

---

³³ Potvin 2020, 72.

³⁴ ’Muotikin vaatii miehekkyyttä’, *Mies ja muoti*, 2–3/1938, 8–10.

³⁵ Deslandes 2010, 1196–1197; Potvin 2020, 81.

³⁶ Kivijärvi 1927, 18.

³⁷ Erkki Kivijärvi, ’Miehinen muoti. Muutamia yleisiä näkökohtia’, *Miehen muoti*, syksy ja talvi/1932, 1–2.

henkilöille sopii paremmin tumma puku ja tummille puolestaan vaalea.³⁸ Tavoitteena oli tehdä miehestä mahdollisimman hyvin ihanteeseen sopiva eli elegantti ja kohtuullinen omien fyysisten ominaisuuksiensa puitteissa.³⁹ Erkki Kivijärven mukaan gentlemannilla olikin juuri ”sellaiset vaatteet, jotka hänelle sopivat, ja sellainen esiintymistapa, joka on hänen olemuksensa mukainen”.⁴⁰ Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että miehen huonoina pidettyjä ominaisuuksia pyrittiin häivyttämään ja hyvinä pidettyjä korostamaan. *Jokamiehen pukeutumistaidon* mukaan ”hillitty hienous” eli kohtuullisuus saavutettiin nimenomaan silloin, kun yksilölliset ominaisuudet otettiin huomioon.⁴¹ Yksilöllisten ominaisuuksien tunnistaminen oli siis avain elegantin, mutta kohtuullisen pukeutumisen omaksumisessa. Niiden huomioiminen myös laajensi ihanteen kohdeyleisöä, sillä kaikenkokoisille ja -ikäisille miehille annettiin periaatteessa mahdollisuus pukeutua ihanteen mukaisella tavalla.

Yksilöllisyyden korostamisella oli myös käytännön syy. Tässä tutkielmassa käytetyt muotilehdet olivat vaatturialan toimijoiden julkaisemia. Lehdet kannustivat lukijoitaan hankkimaan pukunsa tilaustyönä ammattivaattureilta sen sijaan, että he hankkisivat valmispukuja. Valmispukujen suosio oli alkanut merkittävästi kasvaa 1920–1930-luvulla.⁴² Vaikka esimerkiksi Kuusisen julkaiseman *Aika ja mies* -lehden oli tarkoitus edistää miehistä pukukulttuuria yleisellä tasolla ja kaikkien miesten keskuudessa⁴³, oli sen toiminnan taustalla myös kaupallisia intressejä. 1920–1960-luvun suomalaista vaatturitoimintaa tutkineen Minna Kaipaisen mukaan Kuusisen julkaisemien muoti- ja aikakauslehtien (*Miehen muodin* ja *Aika ja miehen*) tarkoituksena oli herättää miesten mielenkiintoa pukeutumiskysymyksiä kohtaan, minkä nähtiin toimivan pelastuksena nimenomaan valmispukuteollisuutta vastaan taistelevalle vaatturialalle.⁴⁴ Tavoitteena oli saada miehet ymmärtämään, että valmiina ostettu puku ei voi koskaan olla yhtä laadukas ja pitkäikäinen kuin mittojen mukaan teetetty puku.⁴⁵ Samanlaista keskustelua vaatturialan tulevaisuudesta käytiin myös muualla Euroopassa jo 1920-luvulla. Esimerkiksi 1920-luvulla ilmestynyttä ranskalaista *Monsieur*-lehteä tutkineen John Potvinin mukaan lehden yksi tarkoitus oli saada miehet hankkimaan pukunsa nimenomaan vaattureilta.⁴⁶ Huoli valmisvaateteollisuuden kasvusta ei siis ollut ainoastaan suomalainen ilmiö. Myös *Mies ja muoti* -lehdellä, joka oli Helsingin uuden pukutehtaan julkaisema, oli samankaltainen agenda.

---

³⁸ Mc Barton 1929, 7.

³⁹ Esim. ’Sanokaa lihavalle lyhyelle miehelle –’, *Miehen muoti*, kevät ja kesä/1933, 24.

⁴⁰ Erkki Kivijärvi, ’Gentlemanin miehisyysihanne’, *Aika ja mies*, 1/1938, 4–5.

⁴¹ Mc Barton 1929, 7.

⁴² Lönnqvist 1979, 96–99; Kaipainen 104–105, 2008.

⁴³ ’Eräs keskustelu’, *Aika ja mies*, 5/1936, 10–11; Erkki Kivijärvi, ’Taipaleelle lähdetäessä’, *Aika ja mies*, 1/1936, 4.

⁴⁴ Kaipainen 2008, 123.

⁴⁵ Esim. Erkki Kivijärvi, ’Pukumietettä’, *Miehen muoti*, kevät ja kesä/1932, 1, 3.

⁴⁶ Potvin 2020, 74.

Tilaustyönä eli tilaajan mittojen mukaan tehty puku oli tietenkin helppo tehdä sekä persoonalliseksi että yksilölliseksi. Tästä muistutettiin *Aika ja mies* -lehdessä vuonna 1938 vastauksena huolestuneelle lukijalle, joka oli lähettänyt lehteen kysymyksen aiheeseen liittyen. Jos miehellä oli esimerkiksi ”kyömytselkä” tai ”lattea rinta” normaalivartalosta poiketen, oli vaatturin helppo ottaa tällaiset seikat huomioon ja tehdä miehelle hyvin istuva puku. Jos mies oli pyylevä, kuten huolestuneen lukijan Oskari-serkku, saattoi hänkin käyttää huoletta kaksirivistä pukua, kunhan vaatturi piti huolen, että nappien etäisyys toisistaan oli tarpeeksi suuri.⁴⁷ Myös *Mies ja muoti* -lehteen haastateltu vaatturimestari Matti Tervo muistutti, että nimenomaan vaatturi pystyi näkemään kunkin miehen yksilölliset tarpeet, mitä tuli puvun istuvuuteen. Hänen mukaansa ”sovittelu” eli mittojen ottaminen ja puvun muokkaaminen miehen yksilöllisiin tarpeisiin sopivaksi oli yksi tärkeimmistä huomioon otettavista asioista pukuja tehdessä.⁴⁸ Myös *Jokamiehen pukeutumistaito* kannusti miestä menemään aina samalle vaatturille, sillä vaatturi tunsi asiakkaansa vartalon parhaiten.⁴⁹

3. Mukautumiskyvyn vaatimus ja tilanteenmukainen pukeutuminen

Ollakseen herrasmiehisen ihanteen mukaisesti tyylikäs ja elegantti herrasmiehen tuli hallita tarkasti pukeutumiseen liittyvät säännöt eli etiketti. Hänen tuli tietää, mitkä vaatteet ja vaateyhdistelmät olivat tyylikkäitä, mutta samalla kohtuullisia ja sopivia. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, miehen tuli ottaa myös huomioon omat yksilölliset ominaisuutensa puvun valinnassa. Tämä kaikki edellytti mieheltä mukautumiskykyä ja tilannetajuisuutta, jotka olivat keskeisiä ihanteeseen yhdistettyjä arvoja. Mukautumiskyvyllä tarkoitettiin yleisesti kykyä sopeutua ihanteen mukaisiin arvoihin ja ympäröivän yhteiskunnan asettamiin rajoihin. 1920–1930-luvun yhteiskunta korosti kohtuullisuuden pyrkimystä yleisestikin, sillä ihmisten tuli arkielämässään pyrkiä siveellisyyteen eli moitteettomaan ja moraaliinseen käytökseen. Tämä vaatimus heijastui myös pukeutumiseen. Vertailukohtaa voi löytää esimerkiksi suomalaisissa naistenlehdissä käydystä pukeutumiseen liittyvästä keskustelusta 1920–1930-luvulla. Näissä lehdissä korostui tutkija Kaisa Vehkalahten mukaan ajatus siitä, että naisen ei kuulunut pukeutumisensa kautta osoittaa olevansa siveetön ja turmeltunut.⁵⁰ Miesten pukeutumisoppaissa ja lehdissä siveyden ja moraalisuuden merkitys on luettavissa ihanteen taustalla vaikuttaneena ilmiönä, muttei ehkä aivan yhtä suorasanaista kuin naisten pukeutumista koskevassa keskustelussa.

Miesten pukeutumisoppaissa siveys tarkoitti nimenomaan moitteetonta, säädyllistä ja sivistynyttä käytöstä, jonka tuli olla tasapainossa miehen ulkoisen olemuksen kanssa. Vaikka mies olisi

⁴⁷ ’Muotikirje Helsingistä’, *Aika ja mies*, 4/1938, 12.

⁴⁸ ’Ammattimiehen mielipiteitä kevään kuoseista ja kevätkiireistä’, *Mies ja muoti* 1/1939, 6.

⁴⁹ Mc Barton 1929, 7.

⁵⁰ Vehkalahti 2000, 140–144.

pukeutunut kuinka tyylikkäästi tahansa, sillä ei ollut lopulta merkitystä, jos mies ei ollut käytöksellään sivistynyt. *Luomakunnan herran* kirjoittajan Erkki Kivijärven mukaan miehen sielun sivistyneisyydellä on selvä suhde miehen pukeutumiseen:

Gentlemannisuuteen jos mihinkään nähden pitää paikkansa vanha sananlasku: moni on kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisässä. Sielullinen hienous on gentlemannin aatelimerkki, ulkoinen korrektisuus vain sen näkyvänä kilpenä.⁵¹

Pukeutumisihanteen ja sivistyneen käytöksen yhteys oli niin saumaton, että pukeutumista käsittelevissä oppaissa ja lehdissä annettiin usein myös tapakulttuuriin liittyviä ohjeita. Esimerkiksi *Hieno mies* -opaskirjassa, joka on yleinen käytösopas, käsitellään yleisesti miehelle soveliaita käytöstapoja erilaisissa tilanteissa. Lehdissä palstatilaa saivat esimerkiksi hautajaisiin, häihin ja ruokatapoihin liittyvät teemat.⁵² Useimmiten tapakulttuuriin liittyvät artikkelit oli jollakin tapaa kytketty osaksi pukeutumisteemaa, ja niillä oli opastava, kasvattava ja valistava luonne. Myös aikakauden naistenlehtien kirjottajilla oli tapana ottaa eräänlainen valistajan rooli kirjoituksissaan.⁵³ Ritva Hapulin mukaan Erkki Kivijärvi näkikin herrasmiehen muokattavissa ja kasvatettavissa olevana.⁵⁴ Miehen oli siis mahdollista kasvaa herrasmieheksi omaksumalla yhteiskunnan arvopohja ja ihanteet, kunhan hän omaksui mukautumiskyvyn vaatimuksen.

Tilannetajuisuus oli puolestaan tärkeä herrasmiehiseen pukeutumisihanteeseen liittyvä arvo, sillä herrasmiehen oli ehdottomasti oltava perillä siitä, mitä vaatteita tuli käyttää missäkin tilanteessa. Tämäkin oli osa mukautumiskyvyn vaatimusta. Erilaisia käyttötilanteita olivat esimerkiksi arki, työ, juhlat ja vapaa-aika. Tilannetta mutkisti entisestään se, että tietyn kellonajan jälkeen erityisesti juhlallisuuksissa sai käyttää vain tietynlaisia vaatteita. Tilannetajuisuus oli jo 1800-luvulla ihanne, jota korostettiin keskiluokan ja yläluokan pukeutumisihanteessa, ja monet sotien välisen ajan pukeutumistraditiot periytyivätkin 1800-luvulta. Tilannetajuisuuden merkitys kuitenkin korostui entisestään 1920–1930-luvulla, sillä kaupungistumisen ja ihmisten vapaa-ajan kasvun myötä vaatteiden funktionaalisuus monipuolistui, sillä syntyi monia uusia vaatteiden käyttötilanteita. Modernisaation, kaupungistumisen ja vapaa-ajan kasvun myötä yhä useammalle tuli mahdolliseksi viettää vapaa-aikaa tai osallistua harrastuksiin, minkä seurauksena kysyntä yhä useammalle vaatetyypille kasvoi.⁵⁵ 1800-luvulla lähinnä ylemmillä yhteiskuntaluokilla oli tarvetta erilaisille vaatetyypeille, sillä omanlaistaan pukeutumistaan

---

⁵¹ Kivijärvi 1927, 25–26.

⁵² Ks. esim. Erkki Kivijärvi, 'Surutilaisuudet', *Aika ja mies* 4/1936, 10–11, 21; Erkki Kivijärvi [Bagheera], "'Haluatko sinä Kaarlo Johannes ottaa...'", *Aika ja mies* 5/1936, 6–7; Erkki Kivijärvi [Bagheera], 'Syömisen taito', *Aika ja mies*, 1/1937, 20–21.

⁵³ Vehkalahti 2000, 144.

⁵⁴ Hapuli 1995, 174.

⁵⁵ Lönnqvist 1979, 100–101.

vaativat erityistilaisuudet kuten juhlat tai vaikkapa harrastustoiminta, olivat alemmille yhteiskuntaluokille usein harvinaisia.

Oppaissa ja lehdissä tilanteenmukaisesta pukeutumisesta kirjoitettiin paljon, ja tilanteenmukainen pukeutuminen olikin yksi tärkeimmistä vakioaiheista. Jokainen käyttötilanne ja siihen sopiva pukeutuminen eroteltiin tarkasti, ja valintaa helpottamaan *Aika ja mies* -lehdessä ja *Luomakunnan herrassa* julkaistiin esimerkiksi taulukoita, joissa käyttötilanteet ja niihin sopivat vaatteet oli tarkasti eroteltu (ks. liite 3 ja 4).⁵⁶ Opaskirjoissa tilanteenmukaiselle pukeutumiselle annettiin runsaasti tilaa. Pelkästään opaskirja *Luomakunnan herrassa* on kahdeksan lukua (105 sivua) ohjeistusta siitä, milloin, missä yhteydessä ja miten mitäkin vaatekappaletta ja asukokonaisuutta oli määrä käyttää. Vastaavasti *Hieno mies* -opaskirjassa tilanteenmukaiselle pukeutumiselle on annettu verrattain paljon tilaa oppaan suhteellisen lyhyestä pukeutumisosuudesta. *Jokamiehen pukeutumistaito*, joka on ulkoasultaan pieni kirjanen, rakentuu oikeastaan kokonaan tilanteenmukaisen pukeutumisen ohjeistuksen varaan. Sen tarkoitus on ohjeistaa tilanteenmukaisesta pukeutumisesta mahdollisimman tiiviisti ja helposti ymmärrettävästi. Lehtien vakioaiheita puolestaan olivat jutut, joissa kerrottiin ja opastettiin, millaiset vaatteet ja asusteet olivat sopivia mihinkin tilanteeseen; esimerkiksi millaisessa juhlassa tuli käyttää frakkia tai smokingia tai millainen hattu oli milloinkin sopiva.⁵⁷

Koska erilaisia pukeutumistilanteita oli useita, oli erilaisia vaatetyyppejäkin luonnollisesti lukuisia. Laajimman ja seikkaperäisimmän katsauksen erilaisiin vaatetyyppeihin tarjoaa *Luomakunnan herra*, jossa luetellaan kahdeksan erilaista vaate- ja asustekategoriaa. Niitä ovat:

1. Juhla- ja vierailupuvut
2. Arkipuku
3. Päällystakit ja päähineet
4. Alusvaatteet
5. Jalkineet
6. Matka- ja urheiluvaatteet (ts. vapaa-ajan vaatteet)
7. Asusteet (mm. kravatti, kaulaliina, hansikkaat, keppi ja sateenvarjo)
8. Yö- ja aamuasu

Jokaiseen luetelluista kategorioista kuului erilaisia vaatetyyppejä. Koska näin lyhyessä tutkielmassa ei olisi mielekäästä listata kaikkia mahdollisia pukeutumishanteeseen kuuluvia vaatetyyppejä, nostan

---

⁵⁶*Aika ja mies* 2/1937, takakansi, Kivijärvi 1927; 56–57.

⁵⁷ Esim. Kai Kivijärvi, 'Frakkiko vai smoking?', *Aika ja mies* 1/1936, 20–21; Racine, 'Kiperä pukukysymys: Herrasmiehen hattuväliö', *Aika ja mies* 5/1938, 15.

tarkemman tutkinnan alle yhden kategorioista (*Juhla- ja vierailupuvut*) esimerkkinä herrasmiehen pukeutumisihanteen vaatetyyppien paljoudesta. Erilaisia juhla- ja vierailupukutyyppejä olivat hännystakki eli frakki, smoking (lyhyt kaksinappirivinen takki), redingote (tai nk. cut-away; pitkä kaksinappirivinen takki, joka on vyötäröltä istuva) ja shaketti (edestä kaarevareunainen hännystakki), joista jokaisen kanssa käytettiin tarkkaan määriteltyjä ja tietyyppisiä housuja, paitoja, liivejä, kauluksia, päähineitä, kalvosimioita ja asusteita (rusetit, hansikkaat yms.). Herrasmiehen pukeutumisihanteen mukaan ei ollut yhdentekevää, mitä pukua missäkin tilanteessa ja mihin aikaan päivästä käytti. Esimerkiksi hännystakkia, jota pidettiin hienoimpana pukuna, ei saanut missään nimessä käyttää juhlallisuuksissa, jotka tapahtuivat ennen kello kuutta. Toisaalta shakettia, joka ei ulkoisesti eronnut erityisemmin hännystakista, ei saanut käyttää juhlallisuuksissa, jotka tapahtuivat kello kuuden jälkeen illalla.⁵⁸

Eräänä esimerkkinä tilanteenmukaisuudesta ja modernisaation seurauksena syntyneistä uusista vaatteiden käyttötilanteista voidaan ottaa vapaa-ajan urheilu, tarkemmin hiihtäminen, joka oli erityisesti *Aika ja Mies* -lehden jokavuotinen vakioaihe 1930-luvun numeroissa. Helposti voisi ajatella, ettei hiihtäminen vaadi mitään erityisiä varusteita, mutta lehden mukaan miehelle oli ehdottoman tärkeää pukeutua hiihtäessä nimenomaan hiihtämiseen tarkoitettuihin vaatteisiin ja asusteisiin. Tämä ei ollut pelkästään käytännöllistä, vaan myös etiketin mukaista. Olisi ollut suuri etikettivirhe laittaa esimerkiksi vääränlaisesta kankaasta tehty takki päälle, sillä se olisi ollut sekä epämukavaa itse hiihtäjälle (liian ohut materiaali olisi päästänyt läpi helpommin kylmää ja kosteutta) että erityisen huonon näköistä (kosteudesta roikkuva takki ei ole tyylikäs).⁵⁹ Tyylikkyys ja eleganssi oli säilytettävä tilanteessa kuin tilanteessa, myös urheillessa, minkä takasi nimenomaan oikeanlainen pukeutuminen.

Vaatetyyppien määrän kasvun seurauksena tuli tärkeäksi osoittaa tietävänsä, mihin tilanteeseen kukin vaate soveltui. Eräällä tavalla tietoisuus eri vaatetyyppien olemassaolosta ja käyttöyhteyksistä osoitti miehen olevan sivistynyt ja älykäs. Fiksu mies tiesi, mitkä vaatteet sopivat mihinkin tilanteeseen eikä näin ollen koskaan tehnyt itseään naurunalaiseksi.⁶⁰ Usein se vaikutti olevan myös keino tehdä eron tekoa muihin miehiin, erityisesti alemmassa yhteiskunnallisessa asemassa oleviin. Se, että miehellä oli varaa hankkia pukuja eri tilanteisiin, osoitti, että hänellä oli sekä varaa että mahdollisuuksia osallistua niihin. Tässä mielessä pukeutumisihanne voidaan nähdä ensisijaisesti kaupungissa elävien ylempien yhteiskuntaluokkien edustajien ilmiönä. Toisaalta herrasmiehen pukeutumisihanteen mukaisesti pukeutuminen ei välttämättä edellyttänyt mieheltä suurtakaan varallisuutta. *Jokamiehen*

---

⁵⁸ Kivijärvi 1927, 61–69.

⁵⁹ 'Tunturihiihto vaatii hyvät varusteet', *Aika ja Mies*, 1/1936, 14–16.

⁶⁰ Toman 2015, 25.

pukeutumistaidon mukaan ”tavallinen keskiluokan kansalainen” tarvitsi vain neljä erilaista pukua osoittaakseen pukeutumisensa kautta olevansa herrasmies. Opaskirjanen myös antoi vinkkejä esimerkiksi siihen, miten pukujaan pystyi hoitamaan itse mahdollisimman edullisesti.⁶¹ Myös opaskirjat *Hieno mies ja Luomakunnan herra* muistuttivat, että se, onko mies hyvin vai huonosti puettu, ei lopulta riipu lompakosta.⁶² Tärkeää oli hallita herrasmiehen pukeutumisihanteen vaatima etiketti, ja kun sen vaatimukseen onnistui mukautumaan, saattoi periaatteessa kuka tahansa olla halutessaan herrasmies yhteiskunnallisesta asemastaan huolimatta.

Kuitenkaan realistisesti ajateltuna työnväenluokkaisella henkilöllä oli käytännössä tuskin varaa hankkia lehdissä mainostetuista uusimmista laatukankaista valmistettuja pukuja, vaikka olisi halunnutkin. Kaikkia ihanne ei myöskään kiinnostanut. 1930-luvun lama todennäköisesti vaikutti siihen, että kaikilla ei ollut yksinkertaisesti mahdollisuutta hankkia herrasmiehen ihanteen mukaisia vaatteita ja asusteita. Tässä mielessä voi kyseenalaistaa väitteen siitä, että herrasmiehin pukeutumisihanne olisi ollut suoraviivaisesti kaikkien miesten ihanne. Lama näkyi myös vaatturitoiminnassa 1930-luvun alussa, minkä seurauksena vaattureiden valmistamien pukujen kysyntä heikentyi. Tämä oli ongelmallista, sillä herrasmiehen ihanteen kulmakivi oli se, että ihanteen mukaisten vaatteiden tuli olla nimenaan vaattureiden valmistamia. Laman seurauksena vaatturit kärsivät taloudellisia tappioita tai joutuivat teettämään pukuja asiakkaidensa hankkimista halvoista ja huonolaatuisista kankaista. Laman taituttua 1930-luvun puolivälissä ihmisillä oli jälleen paremmin varaa hankkia laadukkaita vaattureiden valmistamia pukuja, ja Kuusisen liiketoiminta koheni. Sen oli mahdollista esimerkiksi avata vuonna 1936 myymälöidensä oheen niin sanottuja asusteosastoja vastatakseen paremmin asusteiden kasvavaan kysyntään. Aiemmin myymälät olivat keskittyneet vain kankaiden tukku- ja vähittäismyyntiin.⁶³ Herrasmiehin pukeutumisihanne ei siis varsinaisesti unohtunut 1930-luvun laman aikana, mutta lama vaikeutti sen toteuttamista ja pakotti kuluttajat improvisoimaan esimerkiksi kangaslaatuisten valinnassa. Laman päätyttyä yhä useamman kiinnostuneen oli helpompaa toteuttaa ihannetta, ja ajatus siitä, että kuka tahansa saattoi halutessaan olla herrasmies yhteiskunnallisesta statuksestaan huolimatta, oli realistisempi kuin laman aikana.

Tšekkiläistä *The Gentleman* -lehteä tutkineen Jindřich Tomanin mukaan herrasmiehin pukeutumisideaali nähtiinkin syvimältä olemukseltaan universaalina, kaikille miehille avoimena ideaalina tai eräänlaisena performanssina, joka ei ollut syntyperään sidonnainen samalla tavalla, kuin se oli ollut vielä 1800-luvulla.⁶⁴ Myös John Potvinin mukaan uudistunut dandyismi ei ollut enää ainoastaan

---

⁶¹ Mc Barton 1929, 5–9.

⁶² Theslöf 2008 [1926], 196; Kivijärvi 1927, 14.

⁶³ Kaipainen 2008, 105–106, 125.

⁶⁴ Toman 2015, 27.

eliitin ideaali, vaan 1920-luvulle tultaessa se saavutti yhä laajemman yleisön.⁶⁵ Toman kytkee ihanteen universaaliuden pyrkimyksen myös tšekkiläisen yhteiskunnan demokratisoitumiskehitykseen 1920-luvulla, kun ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntynyt Tšekkoslovakia siirtyi perustuslailisesta monarkiasta parlamentaariseen demokratiaan. Hänen mukaansa ihanne heijasteli laajemmin tšekkiläistä kansallisuustunnetta, ja pukeutuminen nähtiin *The Gentleman* -lehdessä periaatteessa kaikille tšekkiläisille miehille soveltuvana kansallista yhtenäisyyttä luovana elementtinä.⁶⁶ On todennäköistä, että suomalaisessakin kehityksessä herrasmiehisellä pukeutumisihanteella oli kytköksiä yhteiskunnan demokratisoitumiseen ja kansallisen yhtenäisyyden luomiseen, sillä Tšekkoslovakian tavoin Suomikin oli itsenäistymisensä jälkeen siirtynyt parlamentaariseen demokratiaan. Herrasmiehisen pukeutumisihanteen ja kansallisen yhtenäisyyden välinen mahdollinen kytkös vaatisi kuitenkin oman tutkimuksensa.

4. Herrasmiehisen pukeutumisihanteen suhde muotiin: muodinmukaisuus ja pukeutumisen ajattomuus

Useiden vaatetyyppien hallinta osoitti, että mies oli perillä modernin maailman toiminnasta. Yksi ihanteeseen liitetty arvo olikin modernius. Sen lisäksi, että vaatteiden täytyi olla tyylikkää, kohtuullisia, yksilölliset ominaisuudet huomioon ottavia ja tilanteeseen sopivia, niiden täytyi olla myös muodinmukaisia. Pukeutumisopas *Luomakunnan herrassa* tosin mainitaan, että hyvin puettu ei tarkoita samaa kuin ”viimeisen muodin mukaan puettu”,⁶⁷ mutta lause on sikäli harhaanjohtava, että käytännössä lehdissä esiteltiin nimenomaan uusimpia pukumalleja, leikkauksia ja kankaita sekä muotimaailman uusia ilmiöitä. Tämä ilmiö oli havaittavissa myös aikakauden naisten pukeutumisessa. Arja Turusen mukaan esimerkiksi naisille suunnatussa *Kotiliesi*-lehdessä, jossa julkaistiin muiden aiheiden ohella myös pukeutumiseen liittyviä juttuja, ”naisen ruumis selkeästi esitettiin jatkuvaa parantelua ja sesongin mukaista uudistamista vaativana projektina”.⁶⁸ Kiistämättä ajatusmalli oli miesten muotilehtienkin kohdalla samankaltainen, sillä uusimpien mallien ja tyylien käyttö oli ainakin lehtien perusteella suositeltavaa. Toisaalta miesten muotilehdet ja opaskirjat korostivat, että jos uusimpien pukujen käyttämiseen ei ollut varaa tai mahdollisuuksia, ei ollut väärin pukeutua hieman vanhempiin vaatteisiin, kunhan ne muuten noudattelivat herrasmiehistä ihannetta. Tämä olikin esimerkiksi *Jokamiehen pukeutumistaidon* sanoma; kunhan vaatteet olivat muuten siistejä ja ihanteen mukaisia, ne kyllä kelpasivat.

---

⁶⁵ Potvin 2020, 7.

⁶⁶ Toman 2015, 27.

⁶⁷ Kivijärvi 1927, 49.

⁶⁸ Turunen 2011, 171.

Sotien välisenä aikana miesten pukeutumisessa muodissa oli muutenkin eräänlainen ajattomuus. Herrasmiehistä tyyliä oli siis suhteellisen helppo toteuttaa, sillä kaksi vuotta vanha puku ei ollut näennäisesti erityisen vanhanaikainen. Ulkoisesti miehen puku oli säilynyt suhteellisen samankaltaisena eli yksinkertaisena ja funktionaalisen oikeastaan jo 1800-luvulta lähtien toisin kuin naisten puvut, joiden tyylit ja leikkaukset olivat muuttuneet 1920–1930-luvulle tultaessa merkittävästi.⁶⁹ Tietynlaista pukeutumisen 1800-lukulaisuutta ilmensi myös jatkuva historiaan vetoaminen. Oppaissa ja lehdissä kirjoiteltiin pukeutumisen historiasta, 1800-luvun muotivaikuttajista tai muuten aikoinaan hyvin pukeutuvista henkilöistä (esimerkiksi George Bryan ”Beau” Brummellista ja Englannin kuningas Edvard VII:stä).⁷⁰ John Potvinin mukaan 1920-luvun uudistuneelle dandyismille olikin tyypillistä nostaa historiasta miesten muodin arkkityyppejä ja vedota heihin ihannetta perusteltaessa.⁷¹

Samanaikaisesti lehdet pyrkivät kuitenkin osoittamaan ihanteen modernin luonteen. Tämä näkyi esimerkiksi siten, että historiallisten arkkityyppien lisäksi lehtien sivuille otettiin usein mukaan aikakauden ”julkkiksia” ja muita kuuluisuuksia, joiden nähtiin edustavan esimerkillisesti herrasmiehistä ihannetta. Huomiota saivat paljon osakseen kuninkaalliset, joiden nähtiin olevan keskeisiä muotivaikuttajia ja herrasmiehen tyylin esikuvia, sillä he hallitsivat klassisen kasvatuksensa ansiosta pukeutumisen etiketin.⁷² Esimerkiksi Walesin prinssi Edvard (myöhemmin Englannin kuningas Edvard VIII, vallassa 20.1.1936–11.12.1936) nähtiin modernin herrasmiehisyyden esikuvana ja uudistajana koko Euroopassa.⁷³ Jotkut ihanteen mukaisesti pukeutuvat filmitähdetkin saivat palstatilaa. Erityisesti Helsingin uuden pukutehtaan *Mies ja muoti* -lehdessä kuvituksena käytettiin usein filmitähtien kuvia. Kuusisen lehdissä filmitähtiä esiintyi kuitenkin harvemmin, sillä Kuusinen näki Hollywood-filmeissä käytetyt puvut usein liioittelevina, naurettavina ja arkikäyttöön soveltumattomina sekä liian ”amerikkalaisina” suomalaiseseen ympäristöön.⁷⁴ Toisaalta *Mies ja muoti* -lehti valikoi useimmiten kuvituksensa vain sellaisia näyttelijöitä, joiden käyttämät puvut olivat nimenomaan tyylikkäitä ja kohtuullisia. Huomionarvoista siis on se, että herrasmiehisessä pukeutumisihanteessa uusi ja vanha kohtasivat jatkuvasti niin itse vaatteiden kuin esikuvienkin kohdalla. Pukeutumisihanne oli jatkuvaa vuoropuhelua historian ja nykyisyyden välillä.

---

⁶⁹ Boucher 1987, 402.

⁷⁰ Pukeutumisen historiasta esim. Kivijärvi 1927, 32–36, 38; Pinoccio, ”Leijonia”, *Miehen muoti* syksy-talvi/1933, 12–13; Yöpaita, ”Paidatta nuhjotti Aatami parka”, *Miehen muoti* syksy-talvi/1933, 3–4.

⁷¹ Potvin 2020, 194.

⁷² Kuninkaallisista esim. Kai Kivijärvi, ’Frakkiko vai smoking’, *Aika ja mies* 1/1936, 20–21; Erkki Kivijärvi, ’Kuningas Kustaan hattu’, *Aika ja mies* 4/1938, 7; Sartor, ’Paddock-puku’, *Aika ja mies* 4/1939, 11.

⁷³ Potvin 2020, 20; Welling 1999, 52. ’Miehen muodin suurmestari’, *Miehen muoti*, syksy ja talvi/1932, 22.

⁷⁴ ’Tilkkuja’, *Miehen muoti*, kevät ja kesä/1935, 18–19.

Toisaalta tutkija Tim Edwards muistuttaa, ettei miesten muodin kohdalla voida puhua täydellisestä muuttumattomuudesta tai varsinkaan siitä, että miehet olisivat olleet muotivaihteluiden tavoittamattomissa, vaikka tällainen argumentti on miesten pukeutumisen tutkimuksessa usein esitettykin. Vaikka sotien välisen ajan pukua on ehkä nopealla vilkaisulla vaikea erottaa ulkoisesti 1800-luvun puvusta, oli se muuttunut esimerkiksi puvun leikkauksen, kankaiden ja yksityiskohtien suhteen.⁷⁵ Mies, joka halusi olla erittäin muodinmukainen ja jolla oli siihen varaa, pyrki ottamaan pienetkin vaihtelut huomioon pukeutumisessaan. Hyvänä esimerkkinä on *Miehen muoti* -lehden vuoden 1932 numerossa esitetty kaaviokuva takkien muodinmukaisista normaalimitoista vuonna 1932 verrattuna edellisen vuoden mittoihin. Kuvasta käy ilmi, että esimerkiksi ulsterin (päällystakin) helma on vuonna 1932 senttimetrin pidempi kuin vuonna 1931 ja takin leikkaus on hieman istuvampi, mutta muuten takki on miltei identtinen edellisvuoden version kanssa.⁷⁶ Käytännössä eroa oli hyvin vaikea huomata, mutta jos halusi olla erityisen muodinmukainen, olivat tällaiset pienet erot hyvin merkityksellisiä.

Herrasmiehisen pukeutumisihanteen suhde muotiin oli muutenkin jokseenkin ristiriitainen. Muoti ja kiinnostus pukeutumisesta kohtaan nähtiin samanaikaisesti epämiehekkäinä, mutta kuitenkin tavoiteltavina asioina. Miehen oli hyvä olla muodista perillä, mutta mies ei kuitenkaan saanut tuoda kiinnostustaan liikaa esille, sillä 1920–1930-luvulla muoti nähtiin pääasiassa ei-miehekkäänä ilmiönä ja alueena. Esimerkiksi sosiologi Georg Simmel yhdisti muotivaihtelut ja muodin aktiivisen seuraamisen nimenomaan naisiin ja naisellisuuteen jo vuonna 1905 kirjoittamassaan *Muodin filosofia* -esseessä. Simmelin mukaan miehet olivat pohjimmiltaan ”monisyisempiä olentoja” naisiin verrattuna, minkä vuoksi he eivät olleet niin kiinnostuneita jatkuvien muotivaihteluiden mukaan elämisestä. Tämä johti Simmelin mukaan miesten pukeutumisen kohtuullisuuden pyrkimykseen.⁷⁷ Esseeseen vaikutus eurooppalaisiin käsityksiin muodista oli eittämättä merkittävä vielä sotien välisenä aikana. Esimerkiksi tšekkiläisen *The Gentleman* -lehden tarkoitus oli esittää muoti nimenomaan miehekkäässä eli rationaalisessa valossa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että nopeita vuodenaikaa perustuvia muotivaihteluita (*seasonal whims*) pyrittiin välttämään, sillä oikukkuus nähtiin naisellisena ominaisuutena, ja kuluttajia kannustettiin hankkimaan aikaa kestävä ja tyylikäs puvusto.⁷⁸ Myös Erkki Kivijärvi kannusti miestä kulkemaan keskitietä, mitä tulee muotivaihteluihin. Keskitietä kulkeva onnistui Kivijärven mukaan hankkimaan itselleen puvuston, joka kestää aikaa eikä mene nopeasti pois muodista.⁷⁹

---

⁷⁵ Edwards 2011, 52.

⁷⁶ ’Muodinmukaiset normaalimitat’, *Miehen muoti*, syksy ja talvi/1932, 19.

⁷⁷ Simmel 1986, 55.

⁷⁸ Toman 2015, 25.

⁷⁹ Kivijärvi 1927, 157.

Toisaalta modernisaation seurauksena uudistunut dandyismi antoi miehille luvan olla jälleen kiinnostunut muodista.⁸⁰ Kunhan pukeutuminen oli kohtuullista, siitä sai puhua ja siihen sai käyttää rahaa ilman, että se olisi vaikuttanut oudolta.

Muodin ja miehekkyyden välinen ristiriita tunnistettiin vuonna 1936 ilmestyneen *Aika ja mies* -lehden pääkirjoituksessa. Kyseinen numero oli ensimmäinen *Aika ja mies* -nimellä ilmestynyt numero. Aikaisemmin lehti oli ollut nimeltään *Miehen muoti*. Lehden nimenmuutoksen takana oli tietoinen syy. Uuden julkaisun haluttiin keskittyvän ennen kaikkea ”kaikkiin miehiin asioihin” ja lehti halusi profiloida itseään ”miehisen maailman yleislehdeksi” sen sijaan, että se olisi keskittynyt pelkästään muotiin ja pukeutumiseen, kuten lehden nimi oli aiemmin indikoinut, tai että se olisi ollut suunnattu pelkästään vaattureiden tarpeisiin. Pääkirjoituksen kirjoittaja ja lehden päätoimittaja Erkki Kivijärvi toteaa, että muoti ja pukeutuminen ovat yhä merkittäviä aihepiirejä lehdessä, mutta tunnistaa kuitenkin yleisen väitteen siitä, että muotia pidetään useimmiten ei-miehekkäänä ilmiönä. Lehdestä haluttiin nimenmuutoksen kautta tehdä yhä useammalle miehelle helpommin lähestyttävä ja madaltaa miesten kynnystä muotiin tutustumiseen.⁸¹ Lehdessä julkaistiinkin jatkossa ”miehekkäinä” nähtyjä aiheita, joskus kokonaan pukeutumisteemasta irrallaan, mutta useimmiten jollakin tavalla siihen liittyen. Esimerkiksi voi ottaa jo aiemmin mainitun hiihtoteeman. *Aika ja mies* -lehden ensimmäisessä numerossa kirjoitettiin muistakin hiihtovarusteista kuin vaatteista. Palstatilaa saivat esimerkiksi oikeanlaisen suksivoiteen valinta ja kiintomäystimen (suksen sidelenkki, jolla hiihtojalkineen saa kiinnitettyä suksen) ominaisuudet.⁸²

Liiallinen kiinnostus muotiin yhdistettiin aikakaudella myös helposti homoseksuaalisuuteen, mikä saattaa selittää oppaiden ja lehtien varovaista suhtautumista muotiin. Homoseksuaalisuus nähtiin uhkana niin kutsutulle hegemoniselle eli yleisesti vallalla olevalle maskuliinisuudelle, joka korosti fyysisistä voimaa, järkeä ja rationaalisuutta.⁸³ Homoseksuaalisuus liittyi myös olennaisesti 1800-luvun lopun dandyismiin. Oscar Wilden (1856–1900) ajoista lähtien dandyismiin ja dandyn pukeutumiseen oli nimittäin alettu yhdistää homoeroottisia piirteitä.⁸⁴ Tämä saattaa myös selittää sitä, miksi sotien välisenä aikana esimerkiksi Erkki Kivijärvellä oli tärkeää tehdä eronteko dandyn ja herrasmiehen välillä, sillä lähtökohtaisesti sotienvälisen ajan herrasmies ei ollut homoseksuaalisuuteen taipuvainen kuten 1900-luvun alun dandy. Toisaalta Erkki Kivijärvi käyttää esimerkiksi *Luomakunnan herrassa* Oscar Wildeä esimerkkinä kirjoittaessaan herrasmiehisestä pukeutumisesta, vaikka voisi olettaa, että

---

⁸⁰ Potvin 2020, 14.

⁸¹ Erkki Kivijärvi, ’Taipaleelle lähdetäessä’, *Aika ja mies*, 1/1936, 4.

⁸² Sulo Kolkka, ’Voi voiteilla voitettuja...’, *Aika ja mies* 1/1936, 10–11; Tahko, ’Mitä nykyaikaiselta kiintomäystimeltä saa vaatia’, *Aika ja mies* 1/1936, 6–7, 24.

⁸³ Hapuli 1995, 169, 177.

⁸⁴ Kallioniemi 2011, 136.

hän oli tietoinen Wilden homoeroottisesta dandyismista.⁸⁵ On mahdollista, että Kivijärven suhtautuminen homoseksuaalisuuteen ei ollut niin jyrkkää kuin voisi olettaa. Hän ei mainitse lukijoilleen Wilden homoseksuaalisia taipumuksia, mutta ei toisaalta avoimesti hyökkää niitä vastaan. Oikeastaan Kivijärven suhtautuminen Wildeen on varsin neutraalia. Joka tapauksessa 1920–1930-luvulla homoseksuaalisuus oli arka ja vaiettu aihe, ja Kivijärvi on mahdollisesti päättänyt olla korostamatta sitä pukeutumisihannetta koskevassa kirjoittelussaan mahdollisesti tavoittaakseen laajemman, oletetusti heteroseksuaalisen lukijakunnan.

Yleisesti ottaen voidaan siis väittää, että lehtien ja oppaiden sisäislukija oli nimenomaan heteroseksuaali mies, mikä oli ilmiönä yleiseurooppalainen. Esimerkiksi brittiläinen aikakauslehti *Men Only*, jota julkaistiin samoihin aikoihin *Aika ja mies* -lehden kanssa ja joka käsitteli silloin tällöin myös pukeutumiseen liittyviä kysymyksiä, pyrki esittelemään pukeutumisen mahdollisimman heteroseksuaalisella tavalla. Heteroseksuaalisuus yhdistettiin lehdessä rationaalisuuteen, ja lehden mukaan vaatteista piti puhua kuin autoista; niistä piti tarjota yksityiskohtaisia ja tarkkoja teknisiä tietoja, joiden tarkoitus oli saada mies vakuuttumaan vaateen tarpeellisuudesta, koska lehden kirjoittajien mukaan ”tavalliset” miehet olivat tällaisista asioista yleisesti kiinnostuneita toisin kuin naiset.⁸⁶ Myös suomalaisissa miesten muotiin keskittyvissä lehdissä julkaistiin paljon artikkeleita esimerkiksi uusien kangaslaatuojen ominaisuuksista.⁸⁷ Silloin tällöin kirjoitettiin yleisesti vaateollisuudesta tai esitettiin eri vaatetyyppien suosiota tilastollisessa valossa. Osittain kyse saattoi olla samasta ilmiöstä kuin brittiläisen *Men Only* -lehden kohdalla, eli tarkoituksena oli lähestyä muotia miehekkäänä ja heteroseksuaalisena nähdyllä tavalla. Toisaalta on hyvä muistaa, että etenkin Kuusisen muotilehdistä varhaisempi, *Miehen muoti*, oli suunnattu ensisijaisesti vaatureiden tarpeisiin, jotka tarvitsivat yksinkertaisesti työnkuvansa vuoksi teknisiä ja yksityiskohtaisia tietoja vaatteista. Kyse ei siis välttämättä ollut samanlaisesta heteroseksuaalisesta diskurssista kuin *Men Only* -lehden kohdalla, mutta se on mahdollista.

Miehen ja herrasmiehisen pukeutumisihanteen suhde muotiin nähtiin niin merkittävänä teemana, että aina silloin tällöin se nostettiin lehdissä tarkemman käsittelyn alle. Esimerkiksi vuonna 1937 *Aika ja mies* -lehdessä julkaistussa artikkelissa *Maailmantapahtumat vaikuttavat muotiin* kysymys miehen suhteesta muotiin nousi vahvasti esille. Artikkelin tarkoitus on selventää lehden oletetulle mieslukijalle, ettei käsite *muoti* nimenomaan pukeutumisen kontekstissa ole (miesten keskuudessa) huonosta maineestaan huolimatta yhdentekevä. Artikkelin mukaan miehet ”hyväksyvät muodin tavallisissa

---

⁸⁵ Ks. Kivijärvi 1927, 38, 61.

⁸⁶ Greenfield et al. 1999, 469.

⁸⁷ Esim. Sartor, ‘Harmaa sopii kaikille’, *Aika ja mies* 2/1936, 6–7, 22; Sartor, ‘Raidat hallitsevat kankaista’, *Aika ja mies* 4/1936, 8–9; ‘Kaikki kankaat eivät ole harmaita tänä syksynä’, *Aika ja mies* 4/1937, 6–8.

käyttövälineissä, mutta halveksivat sitä vaateparsissa”.⁸⁸ Tietämättömyys siitä, mikä on pukeutumisessa muodikasta, osoittaa mieheltä kuitenkin vanhanaikaisuutta ja jopa tyhmyyttä, sillä muodikas pukeutuminen ole muusta yhteiskunnasta, kuten taloudesta tai jopa politiikasta, irrallinen ilmiö. Tästä esimerkiksi nostetaan historiallinen Ranskan vallankumous, joka vaikutti miesten pukeutumiseen merkittäväällä tavalla. Esimerkkiä nykyajastakaan ei unohdeta; Englannin kuninkaan Yrjö VI:n kruunajaiset 12. toukokuuta 1937 vaikuttivat artikkelin mukaan esimerkiksi uusien kangastyylien syntyyn (värikkäämmät ja raidallisemmat kankaat).⁸⁹ Voisikin siis sanoa, että etenkin miesten pukeutumiseen erikoistuneissa lehdissä muodista ja muodin seuraamisesta pyrittiin tekemään miehekästä ja miehille sopivaa. Tässä mielessä pukeutumisihanteella oli siis selvästi myös sukupuolta rakentava aspekti eikä ollut yhdentekevää, miten muodista puhuttiin ja miten se esitettiin.

5. Yhteenveto

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää aiemmin suomalaisen pukeutumishistoriallisen tutkimuksen marginaaliin jäänyttä miesten pukeutumista 1920–1930-luvun Suomessa. Tutkimuksellisesti näkökulmasta miesten pukeutumista ei ole nähty yhtä kiinnostavana tai moniulotteisena ilmiönä kuin naisten pukeutumista, jota on tutkittu pukeutumishistoriallisella kentällä hyvin laajasti. Tämän tutkielman perusteella voi kuitenkin todeta, että myös miesten pukeutuminen on kiinnostava ja tutkimisen arvoinen ilmiö, eivätkä miehet ole suinkaan kieltäneet suhdettaan pukeutumiseen ja muotiin, vaikka joskus virheellisesti ajatellaankin, että pukeutuminen ja muoti olisivat vain naisia kiinnostavia ilmiöitä. 1920–1930-luvun Suomessa käytiin seikkaperäistä keskustelua siitä, miten miesten tulisi pukeutua. Jo pelkästään tämän perusteella voi päätellä, että pukeutumiseen liittyvät kysymykset todella kiinnostivat miehiä, eikä pukeutumista nähty miesten keskuudessa yhdentekevänä asiana. Kiinnostus pukeutumista kohtaan oli niin suurta, että 1930-luvulla julkaistiin ensimmäinen miesten pukeutumista käsittelevä suomalainen lehti *Miehen muoti*, joka toimi jatkumona 1920-luvulla julkaistussa pukeutumisoppaissa alkaneelle pukeutumiskeskustelulle. Sitä julkaistiin alun perin vaatturialan kaupallisten intressien vuoksi, mutta viimeistään lehden muuttuessa vuonna 1936 *Aika ja mies* -lehdiksi sen tarkoitus oli tuoda pukeutumiseen liittyviä ilmiöitä ja ennen kaikkea pukeutumisihannetta laajemmin kaikille miehille tunnetuksi.

Suomalaista miesten pukeutumista määrittä 1920–1930-luvulla pukeutumisoppaiden ja lehtien mukaan herrasmiehisisyyden ihanne. Pukeutumisen oli tarkoitus ilmentää herrasmiehistä eli siveellistä, sivistynyttä ja kohteliasta käytöstä. Mies saattoi vaatteillaan osoittaa olevansa herrasmiehen statuksen

---

⁸⁸ 'Maailmantapahtumat vaikuttavat muotiin', *Aika ja mies* 2/1937, 9.

⁸⁹ 'Maailmantapahtumat vaikuttavat muotiin', *Aika ja mies* 2/1937, 9.

arvoinen. Käytännössä pukeutumisen herrasmiehisyys näkyi siten, että miehen vaatteiden oli oltava mahdollisimman hyvin yhteen sopivia herrasmiehisen käytöksen kanssa. Herrasmiehisen ihanteen mukaisesti pukeutuminen ilmensi ennen kaikkea sitä, että mies oli valmis ottamaan muut huomioon myös pukeutumisessaan sen sijaan, että tekisi itsestään pukeutumisen avulla huomion keskipisteen. Ihanteen punainen lanka olikin se, että miehen oli oltava samanaikaisesti tyylikäs ja muodinmukainen, mutta kuitenkin ehdottoman kohtuullinen. Samalla miehen oli huomioitava, että hän valitsee sellaiset vaatteet, jotka sopivat nimenomaan hänelle ja hänen vartalolleen. Ihanne korosti siis myös yksilöllisyyttä. Yksilöllisyyden korostamisen pohjimmainen tavoite ei kuitenkaan ollut niinkään uniikin tyylin löytäminen, vaan enemmänkin oman itsensä tekeminen mahdollisimman hyvin ihanteeseen sopivaksi eli kohtuulliseksi. Kohtuullisuus tarkoitti usein huomaamattomuutta; mitä paremmin mies hallitsi herrasmiehisen pukeutumisen, sitä vähemmän hän herätti huomiota. Minkäänlaisia pukeutumisen ylilyöntejä ei siis katsottu hyvällä, sillä se osoitti, ettei mies ollut perillä siitä, millainen herrasmies pohjimmiltaan oli. Pukeutumisoppaissa ja lehdissä haluttiin tehdä selkeää erontekoa dandyn ja herrasmiehen välillä, sillä historiallisesti dandy edusti nimenomaan liioittelevaa pukeutumista.

Herrasmiehisen ihanteen mukaiseen pukeutumiseen kuului myös keskeisesti tilanteenmukainen pukeutuminen. Miehen kuului tietää, millaiset vaatteet sopivat mihinkin tilanteeseen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että miehen tuli tietää, mikä oli kohtuullista missäkin tilanteessa. Esimerkiksi hienoissa kello kuuden jälkeen tapahtuvissa juhlissa kuului käyttää hännystakkia tai smokingia. Kuitenkaan esimerkiksi päivähäissä (ennen kello kuutta) ei olisi ollut soveliasta käyttää edellä mainittuja takkeja, koska ne olisivat olleet liioiteltuja ja herättäneet kohtuutonta huomiota. Tilanteenmukaisen pukeutumisen ihanne periytyi herrasmiehiseen pukeutumisihanteeseen jo 1800-luvulta, mutta tilanteenmukaisen pukeutumisen merkitys korostui 1920–1930-luvulle tultaessa, sillä modernisaation ja kaupungistumisen seurauksena oli syntynyt uudenlaisia vaatteiden käyttötilanteita. Esimerkiksi vapaa-ajan kasvun seurauksena syntyi kysyntää vapaa-ajanvaatteille. Lisäksi luokkaerojen hämärtyminen myötä yhä useammalle, joskaan ei kaikille, tuli mahdolliseksi osallistua tilaisuuksiin, jotka vaativat tietynlaista pukeutumista. Tässä kontekstissa oli siis ehdottoman tärkeää tietää, mitkä vaatteet olivat missäkin tilanteessa kohtuullisia.

Vaikka herrasmiehinen pukeutumisihanne korosti erontekoa dandyn ja herrasmiehen välillä, 1920–1930-luvun herrasmiehinen pukeutumisihanne otti kuitenkin paljon vaikutteita 1800-luvun dandyismiltä. Esimerkiksi Erkki Kivijärvi, joka oli keskeinen pukeutumisihannetta määrittelevä henkilö 1920–1930-luvun Suomessa pukeutumisopas *Luomakunnan herran* kirjoittajana ja Kuusisen julkaisemien lehtien päätoimittajana, vetosi usein nimenomaan 1800-luvun dandyismin keskeisiin edustajiin perustellessaan pukeutumisihannetta. Toisaalta hänen tarkoituksenaan oli enemmänkin osoittaa,

että miesten pukeutumisella on pitkä historiallinen traditio ja sitä kautta perustella miehille, miksi heidän olisi määrä pukeutua pukeutumishanteen mukaisella tavalla, kuin edistää dandyismiä itsessään. Keskeistä oli osoittaa, että pukeutumishanne ei itsessään ollut mikään ohimenevä muotioikku, vaan aikaa kestävä ilmiö. Toisaalta pukeutumishanteessa korostui vahvasti myös sen moderni luonne. Tyypillistä ihanteelle olikin, että vanha ja uusi kohtasivat siinä jatkuvasti. Miesten pukeutumishistorian arkkityyppien rinnalle nostettiin aikakauden kuuluisuuksia, kuten kuninkaallisia, joiden nähtiin pukeutuvan esimerkillisesti ihanteen mukaisella tavalla.

Lisäksi mies, joka halusi noudattaa pukeutumishannetta tarkasti, pukeutui aina muodinmukaisiin vaatteisiin ja seurasi aktiivisesti muodin vaihteluita siitäkin huolimatta, että herrasmiehisen pukeutumishanteen suhde muotiin oli varauksellinen. Liiallista kiinnostusta muotia kohtaan ei nähty pelkäämään liioittelevana, vaan myös epämiehekkäänä käytöksenä. Herrasmiehininen pukeutumishanne määritteli siis aktiivisesti myös sitä, millainen ihanteellisen miehen tuli olla eli sillä oli sukupuolta rakentava vaikutus. Muodista sai ja pitikin olla kiinnostunut, mutta miehekkäänä nähdyllä tavalla. Vaatteiden käytön piti olla aina rationaalista eikä oikukasta, kuten naisten vaatteiden käyttö.

Lähteet ja kirjallisuus

I LEHDET

Aika ja mies, 1936–1939, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/ai-kakausi/titles/fk02937>.

Miehen muoti, 1932–1935, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/ai-kakausi/titles/fk32383>.

Mies ja muoti, 1938–1939, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/ai-kakausi/titles/fk01479>.

II PAINETUT OPAAAT

Mc Barton, *Jokamiehen pukeutumistaito*, Helsinki: Gutenberg, 1929, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, Kansalliskirjaston julkaisuarkisto Doria, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2012-pp00000392>.

Kivijärvi, Erkki [Bagheera], *Luomakunnan herra. Miehisen pukeutumisen laki- ja ohjekirja*. Helsinki: Otava, 1927.

Theslöf, G.H. [Brummell & Co], *Hieno mies. Elämäntaidon ja säädyllisyyden oppikirja*. Keuruu: Otava, 2008. [Näköispainos vuodelta 1926].

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Boucher, François, *A History of Costume in the West*. Thames and Hudson: London & New York, 1987.

Deslandes, Paul R., ‘The Male Body, Beauty and Aesthetics in Modern British Culture’, *History Compass* 8:10 (2010), 1191–1208.

Edwards, Tim, *Fashion in Focus. Concepts, Practices and Politics*. Routledge: London & New York, 2011.

Greenfield, Jill & O’Connell, Sean & Reid, Chris, ‘Fashioning Masculinity: Men Only, Consumption and the Development of Marketing in the 1930s’, *Twentieth Century British History* 10:4 (1999), 457–476.

- Hapuli, Ritva, *Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja nykyaika*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 628. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Tampere, 1995.
- Kaipainen, Minna, ”Ken tilauspukua käyttää, hän herrasmieheltä näyttää.” *Eteläkarjalainen maalaisvaatturi ja vaatturitoiminta Suomessa 1920–1960-luvuilla*. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 125. Joensuun yliopisto: Joensuu, 2008.
- Kaplan, Jonathan C., ’The Man in the Suit: Jewish Men and Fashion in fin-de-siècle Vienna’, *Fashion Theory* 25:3 (2020), 339–366.
- Kallioniemi, Kari, ’1800-luvun dandyismin eksentrisyys ja sen kulttuurihistoriallinen perintö’. Teoksessa Salmi, Hannu (toim.), *Menneen ja tulevan välillä – 1800-luvun kulttuurihistorian lukukirja*. k&h: Turku, 2011, 121–146.
- Lönnqvist, Bo, *Kansanpuku ja kansallispuku*. Otava: Keuruu, 1979.
- Lönnqvist, Bo, *Vaatteiden valtapeli. Näkymättömän kulttuurianatomia*. Schildts: Jyväskylä, 2008.
- Niiranen, Anna & Turunen, Arja, ’Pukeutumisen muuttuvat merkitykset – Pukeutumisen historia ja sen tutkimus’, teoksessa Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.), *Säädyllystä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 2019.
- Nylén, Antti, ’Mitä dandyismi todella on?’. Esipuhe teoksessa Barbey D’Aurevilly, Jules, *Dandyismistä ja George Brummellista*. Sammakko: Turku, 2009.
- Paulicelli, Eugenia, ’Fashion and Futurism: Performing Dress’, *Annali d’italianistica* 27 (2009), 187–207.
- Potvin, John, *Deco dandy. Desingning Masculinity in 1920s Paris*. Manchester University Press: Manchester, 2020.
- Simmel, Georg, *Muodin filosofia*. Odessa: Helsinki, 1986.
- Toman, Jindřich, ”Conversational Modernism: Talking Czech Men into Being Gentlemen by Way of The Gentleman, 1924–30”, *Central Europe* 13:1-2 (2015), 19–35.
- Turunen, Arja, ”Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?” *Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945*. Kansantieteellinen arkisto 53. Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki, 2011.

Vehkalahti, Kaisa, 'Jazz-tyttö ja naistenlehtien siveä katse', teoksessa Immonen, Kari & Hapuli, Ritva & Leskelä, Maarit & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 2000.

Welling, Heini, *Turhamainen mies – narri vai sankari?*, Nukke ja pukumuseo: Tampere, 1999.

Wilson, Elizabeth, *Adorned in Dreams. Fashion and Modernity*. I.B. Tauris & Co: London, 2005.

Liitteet

Liite 1. Miesten yksinappirivinen olopuku

Kuva 1. Miesten yksinappirivinen olopuku. Miehen muoti, kevät-kesä 1932.

Liite 2. Miesten kaksinappinen olopuku

Kaksinappinen olopuku rustasuorin
rintaköntein. Housut olottavat kenkien
asti.

Kuva 2. Miesten kaksinappinen olopuku. Miehen muoti, kevät-kesä/1932.

Liite 3. Miesten pukujen käyttöohjeet

MIESTEN PUKUJEN KÄYTTÖOHJEET							
Tilaisuus	Puku ja päällystakki	Liivit	Housut	Hattu	Kengät	Solmio ja käsiineet	Paita ja kaulus
Arkioloissa	Arkipuku. Tavallinen päällystakki	Samaa kangasta kuin takki	Samaa kangasta kuin takki	Pehmeä huopahattu	Kävelykengät, paksupohjaiset	Värikäs. Vaaleaa nahkaa.	Pehmeä, kirjava paita samanvärisine kauluksineen
Aamupäivävierailu, lounas	Lounas- tai kokomusta puku. Musta päällystakki	Samaa kangasta kuin takki	Tummat raidalliset tai samaa kangasta kuin takki	Knalli; musta tai vaalea, pehmeä huopahattu	Mustat. Harmaat nilkkaimet	Musta- valkorahtainen tai tummanharmaa. Harmaata nahkaa.	Pehmeä valk. paita. Kova yksinkertainen tai kaksinkertainen kaulus
Viralliset vierailut ja konferenssit. Vihkiäiset aamupäivällä	Pitkätakki (redingote) tai shaketti. Musta päällystakki	Mustat tai helmen harmaat	Tummat raidalliset	Silinteri	Kiiltoonahk. Harmaat tai valkoiset nilkkaimet	Musta harmin juovin tai pilkuin, harmaa helmi. Harm. tai valk. pesunahk.	Puolipehmeä tai pehmeä valkoinen paita. Kova yksinkertainen kaulus.
Yksityiset iltapäiväkutsut	Lounaspuku. Musta päällystakki	Mustat	Tummat raidalliset	Knalli tai pehmeä vaalea huopahattu	Mustat	Musta tai harmaa. Harmaat	Puolipehmeä tai pehmeä valkoinen paita. Yksink. kaulus
Pienemmät päivälliset. Teatterit, kerho	Smoking. Musta päällystakki	Valkoiset tai mustat	Samaa kangasta kuin takki silkkinauhoinen	Knalli, chapeau claue tai musta huopahattu koholierineen	Kiiltoonahkaiset puolikengät	Musta sidottava solmuke. Valkoiset silohansikkaat.	Valkoinen kovarin. paita. Kova yksinkertainen kaulus.
Iltajuhlallisuudet tanssiaisineen. Häät. Suuret päivälliset	Hännystakki. Musta päällystakki	Valkoiset (mustat herraseurassa ja akat. juhlissa päiv.)	Samaa kangasta kuin takki silkkinauhoinen	Chapeau claue tai silinteri	Kiiltoonahkaiset puolikengät	Valkoinen sidottava solmuke. Valkoiset silohansikkaat	Valkoinen kovarin. paita. Kova yksinkertainen kaulus
Surujuhllisuudet, päivällä.	Pitkätakki tai shaketti. Musta päällystakki	Mustat	Tummat raidalliset	Silinteri surunauhoineen	Mustat	Himmeä musta. Mustat silohansikkaat	Puolipehmeä valk. paita. Kova yksink. kaulus

Ote Ison Tietosankirjan 10:nnessä osasta. (Yksink. olosuhteissa voi frakin korvata smoking, smokingin kokomusta puku ja shaketin lounaspuku tai kokomusta puku).

Kuva 2. Miesten pukujen käyttöohjeet. Aika ja mies 2/1937.

Liite 4. Tilanteenmukainen pukeutuminen

56 Päivällä klo					57 6:een saakka.			
Tilaisuus.	Takki ja päällystakki.	Liivi.	Housut.	Päähine.	Paita.	Kaulus.	Kravatti.	Kengät ja hansikkaat.
Päivähääm. Visiitti. Vastaanotto. Hautajaiset	Redingote tai cut-away. Tumma päällystakki. Kesäisin ilman päällystakkaa.	Musta tai harmaa, mutta cut-awayhin mieluiten musta; hautajaisissa musta.	Juovikkaat.	Silinteri	Valkoinen kovine kalvosimineen.	Yksinkertainen tai lettuine syrjineen; cut-awayhin myös kaksinkertainen.	Joko plastron tai pitkä, sidottu, diskreetti väriltään. Hautajaisissa musta (ilman neulaa).	Mustat nappikengät, kiiltonahkaterineen ja harmaat damaskit. Harmaat hansikkaat; hautajaisissa mustat.
Liike- y. m. asiat ja toimet päivällä.	Kavaijipuku.	Samaa kangasta kuin takki.	Samaa kangasta kuin takki, mutta mustan takin kanssa juovikkaat.	Huopahattu, kova tai pehmeä. Kesällä myöskin olkihattu.	Pehmeä, värillinen (trikoliinia) tai valkoinen.	Pehmeä, valkea tai samanlainen kuin paita, tai kova kaksinkertainen.	Pitkä tai lyhyt, sidottava, saa olla sangen värikäs.	Ruskeatnauhakengät; kesällä matalat. Kylmänä vuodenaikana voi myös käyttää damaskeja. Keltaiset tai harmaat hansikkaat.
Urheilu. Huvimatkat.	Urheilupuku urheilulajin mukaan. — Huvimatalla myös tav. kavaijipuku.	Samaa kuin urheilupuku tai myöskin kuddottu.	Riippuen urheiluvun mallista ja laadusta.	Urheilulakki; kavaiji-puvun kanssa pehmeä huopahattu tai olkihattu.	Pehmeä flanellipaita tai kesällä ohkaisempaa väriä kangasta.	Kaksinkertainen pehmeä, samanlainen kuin paita.	Lyhyt, sidottava, värikäs.	Vahvat puvunmukaiset urheilukengät; samoin käsineet.
Lounaat. (Lunch) Five-o'clock.	Lunch-coat, shaketti tai tumma kavaiji.	Samaa kuin takki.	Lunch-coatin ja shaketin kanssa juovikkaat; kavaijin kanssa samaa kangasta kuin takki.	Huopahattu.	Valkoinen puoli-pehmeä.	Kaksinkertainen, kova.	Pitkä sidottava (neuloinen).	Mustat nappikengät (myösikin damaskit) tai kavaijin kanssa tummat värilliset.
Illalla klo					6:n jälkeen.			
Illahääm. Tanssi-asiat. Päivälliset.	Hännystakki. Tumma päällystakki.	Valkoista pikeettä tai silkkiä. Virallisissa päiväjuhlissa ja herrapäivällisillä musta.	Samaa kangasta kuin takki mustine silkkinauharevääriineen.	Silinteri.	Valkoinen, sileä- ja kovarintainen kovine kalvosimineen.	Yksinkertainen tai lettuine kulmineen.	Valkoinen, lyhyt, sidottava.	Matalat lakeerikengät tai vaatevarsilta varustetut kiiltonehkaiset nappikengät. Valkoiset glacéhansikkaat.
Pienet päivälliset tai illatutut. Teatterit.	Smoking. Tumma päällystakki.	Mustat, samaa kangasta kuin takki, tai mustaa silkkiä.	Samaa kangasta kuin takki.	Chapeau claqué (tai musta huopahattu).	Samoin kuin edellä.	Samoin kuin edellä.	Musta, lyhyt, sidottava.	Kengät samoin kuin edellä. Hansikkaat valkoista pesunahkaa.

Kuva 3. Tilanteenmukainen pukeutuminen. Erkki Kivijärvi, Luomakunnan herra (1927), 56–57.